

ВИХОВУЄМО МИЛОСЕРДЯ

Науково-методичний посібник містить програму та методичне забезпечення щодо проведення семінару з вихователями початкової школи загальноосвітніх шкіл-інтернатів «Виховуємо милосердя» та розробки виховних годин для учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів «На шляху до милосердя».

Научно-методическое пособие содержит программу и методическое обеспечение по проведению семинара с воспитателями начальной школы общеобразовательных школ-интернатов «Воспитываем милосердие» и разработки воспитательных часов для учеников младшего школьного возраста школ-интернатов «На пути к милосердию».

Scientific Manual contains application and methodological support to hold seminar on primary school teachers boarding schools "nurture compassion" and the development of educational hours for junior pupils boarding schools "Towards a charity."

Ключові слова: програма, методичне забезпечення щодо проведення семінару «Виховуємо милосердя», практичні розробки системи виховних годин «На шляху до милосердя».

Вишнівська Н.В. Виховуємо милосердя (науково-методичний посібник для педагогів початкової школи загальноосвітніх шкіл-інтернатів) / Н.В. Вишнівська. – Хмельницький: ХмЦНП, 2014. – 85с.

Вступ

Проблема виховання в молодого покоління милосердя як моральної якості особистості, яка передбачає готовність надати безкорисливу допомогу тому, хто її потребує, є пріоритетною в сучасному українському суспільстві.

Особливо актуальною є ця проблема для вихованців шкіл-інтернатів, оскільки більшість з них – це педагогічно занедбані діти з негативним життєвим досвідом, яким властиві проблеми як особистісного так і міжособистісного характеру: невпевненість у собі, комплекс неповноцінності, почуття соціальної відчуженості, несформованість внутрішньої позиції, підвищена агресивність тощо.

Філософське осмислення проблеми милосердя знайшло відображення в працях давньогрецьких філософів (Аристотель, Сократ, Платон та інші).

Певні аспекти милосердя відображені в працях філософів (М. Бердяєв, В. Зеньковський, В. Розанов, В. Соловйов, А. Швейцер, П. Юркевич); психологів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Я. Коломинський, В. Мухіна, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та інші).

Дана проблема розглядалась у педагогіці. Їй присвячено праці класиків педагогічної думки (Я. Коменський, Я. Корчак, Ж-Ж. Руссо, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський та інші).

У сучасній педагогічній науці проблема виховання милосердя знайшла своє відображення у працях сучасних вчених-педагогів (А. Будугай, Л. Кириченко, І. Княжева, Л. Ощепкова, В. Шутова та інші).

Отже, незважаючи на широке відображення проблеми в філософській, психологічній та педагогічній літературі, такий її аспект, як виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів не знайшов широкого висвітлення.

Проблема виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів складна та різноманітна. Результати аналізу практики виховної роботи з виховання милосердя в молодших школярів

шкіл-інтернатів підтверджують, що цьому аспекту в школах-інтернатах не надається належна увага, оскільки відсутня системність у цьому напрямку роботи, переважають вербальні форми і методи виховання. Звідси виникає ряд істотних суперечностей:

- між об'єктивними потребами сучасного суспільства у вихованні милосердної людини на всіх рівнях сучасного життя та недостатньою робленістю теоретичних та методичних аспектів процесу виховання милосердя в учнів шкіл-інтернатів;
- між потенціалом позаурочної діяльності щодо можливостей виховання милосердя в учнів шкіл-інтернатів та його низькою реалізацією в практиці зазначених установ;
- між соціальною значущістю виховання милосердя та недостатньою розробленістю цієї проблеми в науково-теоретичному й методичному аспектах.

Отже, у розробці проблеми виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів першочергове місце займає проблема підготовки педагогів шкіл-інтернатів до здійснення відповідної виховної діяльності.

Даний науково-методичний посібник містить програму та методичне забезпечення щодо проведення семінару «Виховуємо милосердя» з вихователями шкіл-інтернатів та деякі практичні розробки системи виховних годин «На шляху до милосердя».

Структура семінару «Виховуємо милосердя»

№	Тематика занять	К-ть годин
1	Сутність, структура милосердя молодших школярів (лекція з елементами бесіди)	2 год.
2	Виховання милосердя (творча майстерня)	2 год.
3	Зміст та специфіка педагогічного милосердя (лекція з елементами бесіди)	2 год.
4	Особливості виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів (круглий стіл)	2 год.
5	Діагностика рівнів вихованості милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів (інтерактивне заняття)	2 год.
6	Форми і методи виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів (лекція з елементами бесіди)	2 год.
7	Ресурси школи-інтернату щодо попередження конфліктів (мала педрада)	2 год.
Всього	14 годин	

Зміст семінару для вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів

«Виховуємо милосердя»

Заняття 1. Сутність, структура милосердя молодших школярів

Мета: розкрити сутність, структуру феномена милосердя стосовно учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів.

Форма проведення заняття – лекція з елементами бесіди.

Ключові слова: милосердя, структура милосердя, учні молодшого шкільного віку, критерії та показники вихованості милосердя, школи-інтернати.

Зміст заняття:

1. Милосердя як соціально-етичне явище.
2. Милосердя як моральна категорія.
3. Милосердя як педагогічна проблема.

Матеріали для проведення заняття

Проблема виховання милосердя посідала одне з головних місць ще у працях античних філософів, які вважали милосердя однією із найважливіших людських чеснот.

В античності розуміння милосердя пов'язувалося з наявністю у людини наступних якостей: стриманість, не багатомовність і самообмеження; міра в задоволеннях і поведінці; сором і борг; соціальна відповідальність людини за свої вчинки; звичка долати труднощі; поєднання щедрості і поміркованості, мистецтво правильного життя; доброта і турбота про оточення. Милосердя визначається як найбільша доброчесність, розвиток якої стимулювався громадськими потребами, які спонукають людину діяти всупереч власним інтересам, спрямовуючи свою діяльність на благо оточення, не вимагаючи матеріальної винагороди [2, с. 190].

У середньовічній етиці доброчесним вважався той, хто зрікається від земних радощів і від себе самого, як особистості, єдиної істоти. Середньовічна філософія перебувала під впливом християнства, у зв'язку з чим,

філософські вчення мислителів цього періоду проникнуті ідеєю удосконалення людини, втіленою в образ Христа.

У християнстві милосердя набуває етично особливого значення як одне з трьох – разом із вірою і надією – богословських добродітностей [9].

Образ Ісуса Христа втілює собою джерело і еталон милосердя, який розуміється як інтегративне почуття і активна дія. У милосерді людина присвячує себе Богу і тим самим відкривається добру. З етичної точки зору, милосердя складає борг людини: в милосерді людина покликана здійснити моральний ідеал. На це вказує заповідь любові [9].

Народна педагогічна мудрість Київської Русі увібрала у себе всі найкращі світові здобутки християнського виховання. Перлиною педагогічної мудрості і до цього часу є «Повчання Володимира Мономаха дітям», в якому глибоко розкрито виховний ідеал і зміст православного виховання дітей та молоді, основою якого вважалися любов до Бога, пошана до дорослих та милосердя до оточуючих. У вказаній пам'ятці давньоруської літератури яскраво і образно говориться про милосердя, як про чесноту, якої потрібно намагатися навчитися.

В «Домострої» виражається ідеал середньовічного виховання, заснованого на принципах повного підпорядкування молодших старшим. Особливе значення серед таких добродітностей як терплячість до труднощів, покірливе благочестя, надається милосердю, під яким розуміється, в першу чергу, вміння піклуватися про малозабезпечених «вглядайся в їх біду і страждання, в усі потреби, і допомагай, як зможеш, не зневажай тих, хто страждає в бідності і нужді, запроси у свій будинок, дай пити, нагодуй, зігрій, з любов'ю і чистою совістю привітай» [9].

Найбільш інтенсивними моральні пошуки були в епоху Відродження. У цей час при визначенні моральності і милосердя найчастіше згадується слово «добродітність». Добродітність була і сукупністю високих моральних якостей в людині, і образом її поведінки і дії. Ідеї загального блага, законності, справедливості, свободи мали сильне етичне забарвлення [5].

Відмінна риса епохи Відродження – цивільний гуманізм, в етиці якого моральним критерієм було благо суспільства; прагнення діяти в ім'я його наповнювало сенсом будь-який людський вчинок; служіння суспільству ставилося моральним боргом людини; шляхом виховання і самовиховання вона приходила до усвідомлення цього боргу і формувала в собі необхідні для цього якості. Гуманісти вірили у моральне самовдосконалення людини [9].

Ідеї людинолюбства, співчуття, терпіння активно розвивалися в Новий час і в епоху Просвітництва. Дж. Локк, розглядаючи питання про природу моральних принципів, стверджував: «...добро є те, що доставляє або збільшує задоволення і зменшує страждання, в досягненні чого і полягає щастя, прагнення до якого є основою всякої свободи». У розсудливій і благочестивій свідомості, на його думку, кінець кінцем, досягається гармонія із особистими і громадськими інтересами.

Цікавою представляється ідея Д. Юма про альтруїстичне почуття загальнолюдської «симпатії», яке покликане стримати крайнощі індивідуалізму і стимулювати об'єднання людей на основі масового співпереживання і співчуття [6].

Французький просвітник Ж.-Ж. Руссо вважав, що люди стають щасливими, якщо вміють співчувати і допомагати іншим. Серед усіх моральних якостей він проголошує природну доброту людини, з урахуванням якої розробляє власну концепцію морального виховання: виховання добрих почуттів, добрих суджень і доброї волі. У творі «Еміль» Ж.-Ж. Руссо робить спробу виділити основні періоди в житті людини, позначивши завдання морального виховання для кожного з них. На думку просвітника з 15 до 25 років закінчується формування морального обличчя людей, а моральне виховання набуває практичного характеру, розвиваючи в людині добрі почуття, співчуття і людинолюбство [6].

Педагогічні думки Я. Коменського [6] були спрямовані на активні пошуки ефективного виховання у дітей співчутливого та милосердного ставлення до усього живого.

В уявленнях І. Песталоцці [6] ідеалом моральності є багатогранна любов до людей. Цю ідею він пов'язував із гуманізмом, вважаючи, що доброта, співчуття, допомога оточуючим важливі задля духовного розвитку кожної особисті. Цікавою для нас є думка педагога про те, що від природи люди не наділені здатністю тонко відчувати інших, співчувати їм, але можуть розвинути в собі ці якості. Тому доцільно навчати моралі дітей у доступній для них формі, підкріпляти моральні сентенції прикладом, так як моральність не може бути нав'язана, вона має бути результатом розвитку волі дитини..

Питання розвитку й виховання в дітях милосердя, доброти та чуйності розглядав К. Ушинський [8]. За твердженням педагога, потрібно вчити дитину любити красу моральних вчинків. Розмірковуючи про боротьбу з негативними рисами характеру і поведінкою дитини, К. Ушинський висловлює думку, дуже близьку до тієї, що постійно зустрічається у християнських сподвижників: задля винищення пороку необхідно турбуватися про розвиток відповідної, але протилежної йому чесноти. Відповідно, якщо у дитини схильність до грубого та жорстокого ставлення до оточуючих, потрібно шукати нагоди пробуджувати в ній любов, жалість і співчуття. Головне – дати дитині можливість бути розумно діяльною.

На думку А. Макаренка, необхідно щоденно вивчати дітей, відмічати характерні моделі поведінки вихованців, аналізуючи їхні вчинки, ставлення до оточуючих. Ці думки підкреслюють доцільність виховання милосердя у дітей на ґрунті гуманістичного підходу педагога до дитини, який передбачає взаємну повагу, любов та довіру, індивідуально-особистісну орієнтацію, формуючи настановлення на глибоке та щире співчуття щодо проблем оточуючих.

В. Сухомлинський [7] зазначає, що розквіт духовних потреб особистості неможливий без діяльної участі у долі оточуючих, співчуття до чужого горя, насолоди від чужої радості. Педагог акцентує увагу на тому, що душевна краса неможлива без справжньої теплоти серця, яку одна людина віддає іншій. В. Сухомлинський підкреслює, що у дітей яскраво виявляються такі почуття, як

симпатія до близьких, співчуття, чутливість до горя та всіляких ускладнень у житті товаришів.

В. Сухомлинським була розроблена програма добра і доброзичливості, основна вимога якої – «Ти живеш серед людей», яка сприяла прищепленню учням високих моральних якостей: головним стрижнем, без якого немислима гармонійна особистість, повинна виступати людяність в людині.

Феномен «милосердя» знайшов широке відображення у філософії.

Вітчизняні та зарубіжні філософи різних історичних діб, виводять як загальний висновок тезу про необхідність копіткої роботи людини щодо засвоєння та впровадження у життя вічних духовних цінностей, які базуються на постулатах християнської етики та моралі, де милосердю належить одна з найголовніших позицій.

Феномен «милосердя» ототожнюється психологами із емпатією (К. Роджерс), одним із проявів гуманності (Є. Бондаревська), людяністю (І. Бех), емоційною чуйністю (Є. Шовкомуд), сердечністю (Читтапад), любов'ю і симпатією до людей (В. Мухина, В. Котирло та інші).

Аналіз педагогічних праць дозволяє зазначити, що поняття «милосердя» розглядається сучасними педагогами як: співчутливість, небайдужість (Л. Кириченко); діяльна любов (В. Шутова); явище моральності (М. Станчиц); ціннісне ставлення до людини (О. Білецька); здатність співчувати, жаль (І. Княжева).

У сучасній літературі милосердя розглядається як одна з етичних характеристик способу життя людини, що націлює її на допомогу іншим людям. Це жаліслива і діяльна любов, що виявляється в готовності допомагати тому, хто має потребу, і що поширюється на усе живе. У понятті «милосердя» поєднуються два аспекти: духовно-емоційний (переживання чужого болю як свого) і конкретно-практичний (намагання допомогти). «Без першого аспекту милосердя перетворюється в холодну філантропію, без другого – в порожню сентиментальність» [2, с. 191].

Милосердя припускає наявність в людині трьох властивостей: чуйності (здатності побачити чужу біду), співчуття (здатності відгукуватися на неї), потреби надавати безкорисливу допомогу тим, хто її потребує [2, с. 191].

Милосердя – інтегративна моральна якість особистості, яка являє собою ціннісне ставлення до ближнього та передбачає прояв чуйності, співчуття та безкорисливої посильної допомоги тому, хто її потребує.

Милосердя визначається сформованими в особистості настановленнями, звичками, світоглядом; підлягає цілеспрямованому вихованню й самовихованню.

Література

1. Бех І. Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. № 2 – С. 52–58.
2. Листопад Н. Л. Милосердя як основа духовно-морального виховання / Н. Л. Листопад // Виховання і культура. № 2 (33), 2013. – С. 188 – 191.
3. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1990. – 336 с.
4. Материалы древней Греции. Собрание текстов Демокрита, Гераклита, Эпикура. – М. : Политиздат, 1955. – 239с.
5. Образ человека в зеркале гуманизма : мыслители и педагоги эпохи Возрождения о формировании личности (XIV – XVII вв.). / Сост., вступ. статьями и комментариями Р. В.Ревякиной, О. Ф. Кудрявцева. – М. : Изд-во УРАО, 1999. – 400 с.
6. Педагогическое наследие: [сборник] / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1987. – 413 с.
7. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1975. – 272 с.
8. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / Константин Дмитриевич Ушинский. – М. : Просвещение, 1968. – 557 с.
9. Христианство : энциклопедический словарь : в 3 т. : Т. 1.: А–К – К. : Ред. кол. : С. С. Аверинцев (гл. ред.) и др. – М. : Большая Российскаяэнциклопедия, 1993. – 863 с.

Заняття 2. Виховання милосердя (творча майстерня)

Мета: розкрити значущість милосердя у сучасному житті, актуалізувати проблему виховання милосердя у дітей.

Форма проведення – творча майстерня.

Ключові слова: милосердя, добро, чуйність, людяність, турбота.

Обладнання: картки із спірними твердженнями, фломастери, кольорові олівці, картки із запропонованими для відтворення життєвими ситуаціями, картки з проблемними завданнями.

Орієнтовний зміст заняття:

I. Вступне слово керівника творчої майстерні (визначається актуальність проблеми, мета творчої майстерні).

Керівник творчої майстерні. Уявіть собі свого вихованця. Напишіть у лівому стовпчику ті якості, які б ви бажали виховати у нього, а в правому ті якості, які б не бажали бачити у нього.

Наприклад:

Добро	Злобливість
Чуйність	Байдужість
Відповідальність	Егоїзм
Милосердя та інші	Образливість та інші.

Учасники творчої майстерні зачитують свої списки позитивних та негативних якостей.

Керівник творчої майстерні. У лівому стовбці оберіть головне слово, підкресліть його. Доберіть до нього асоціативний ряд слів.

Наведемо деякі відповіді вихователів:

Доброта: турбота, допомога, людяність, чуйність та інші.

Милосердя: співчуття, любов, турбота, добро та інші.

Керівник творчої майстерні. Сьогодні в нашому суспільстві гостро відчувається дефіцит турботливого ставлення один до одного. Байдужість, зло,

ненависть, на жаль, є дуже поширеними у нашому житті. І це невипадково, оскільки поняття «милосердя» було забуто.

Ми погоджуємося з великими мислителями, що тільки краса й добро врятовують світ. Отже, наша творча майстерня присвячена проблемі важливості виховання милосердя у дітей.

Керівник творчої майстерні. Виразіть за допомогою кольору своє ставлення до поняття «милосердя». Поясніть вибір кольору.

II. Робота в групах з картками.

Вихователів розподіляємо на три групи та пропонуємо їм картки з написаними на них спірними твердженнями. Учасники творчої майстерні доводять правильність або хибність даного твердження.

На картках написані такі спірні твердження:

1. Добрій, милосердній людині іноді доводиться важко у сучасному суспільстві, тому і батьки і вчителі, якщо вони турбуються про дитину, не повинні виховувати в неї милосердя.

2. Не можна давати милостиню усім без виключення жебракам: деякі використовують її з метою наживи.

3. Справді гуманна, милосердна людина не повинна піклуватися про своє здоров'я, оскільки це – вияв егоїзму. Необхідно присвятити всього себе турботі про здоров'я інших людей, допомозі хворим та нужденним.

III. Робота в групах.

Керівник творчої майстерні. Психологи стверджують, що дитина вже з дошкільного віку розуміє, як високо поціновується людьми здатність до співчуття та підтримки. Дитина може підібрати кошеня та щиро пожаліти його, але вона також здатна до злих пустощів. Дитина може радіти успіхам товариша, але й здатна заздрити йому.

У процесі обговорення в групі питання про те, як ця внутрішня суперечність впливає на процес виховання у дітей здатності до співпереживання та співстраждання доцільно звернути увагу не те, що існування в нашій душі добра та зла, їх зіткнення та боротьба сприймається як

головна трагедія людини, в той же час опанування неперехідних духовних цінностей дає можливість знаходитися в гармонії з природою, із соціумом, із самим собою. Добро – це не раз і назавжди існуюча даність, а результат довгого важкого шляху. Преподобний Серафім Саровський говорив, що для справжнього, повсякденного життя необхідна рішучість. Через себе, свої переживання, свою потребу в любові, співчутті дитина вчиться співчувати іншому.

IV. Робота в групах. Учасниками творчої майстерні роздають картки із запропонованими для відтворення життєвими ситуаціями, дається п'ять хвилин на виконання завдання.

Керівник творчої майстерні. Ми ще раз переконуємося, наскільки актуальною є проблема виховання милосердя у молодого покоління. Вам пропонується спробувати себе в ролі акторів, відтворити життєві ситуації, обґрунтувати мотиви поведінки кожного з героїв.

Учасники творчої майстерні роздають картки із запропонованими для відтворення життєвими ситуаціями, дається п'ять хвилин на виконання завдання.

Ситуація 1. «У суспільному транспорті».

Старенька жінка звертається до молодого чоловіка:

- Чоловіче, ви не могли б поступитися місцем вагітній жінці?
- Чи я гінеколог? Звідки мені знати, що вона вагітна?
- Так, це ж видно.
- Вагітні хай їздять на таксі.
- Невже ваша жінка не була в такому стані?
- Моя жінка вже давно народила. А ви, якщо така розумна, поступіться своїм місцем.

– Чоловіче, побійтеся Бога....

Ситуація 2. «Відпочинок на природі».

Лунають голоси відпочиваючих:

- Тату, немає гілок для багаття!

– Синку, наламай з дерев!
– Мамо, куди подіти порожні склянки?
– Синку, кинь їх в озеро!
– Мамо, скільки тут конвалій!
– Та зірви їх усім: бабусі, тіточці Катрусі (це її улюблені квіти), і, звичайно, нам із татусем.

– Мамо, куди пішли Ігор та Сергій?
– Вони пішли рибалити електровудочками.

Ситуація 3. «Стара людина в сім'ї».

Бабуся. Онучок, почитай мені, будь ласка, газету. Я ж майже нічого не бачу.

Онук. Сьогодні не моя черга.

Бабуся. Оленка пішла в гурток.

Онук. Переб'єшся тоді без газети.

(В розмову втручається зять).

Зять. Отже, виспалася за день, тепер можна й газети читати. Спокою від вас немає ні в день, ні в ночі!

Бабуся (засмучено). Ні про що неможна попросити, тільки докори, незадоволення....

Зять. Якщо погано, переїжджайте до будинку престарілих.

Ситуація 4. «Відносини на роботі».

Профорг:

– Чули? У Оксани Іванівни горе: чоловік помер. Треба зібрати гроші.
– Набридло, то народжуються, то вмирають, то одружуються...
– Я вчора знову взяла в борг...
– А мені треба купити дорогі ліки...
– Коли мій брат помер, мені ніхто не зібрав ...

Профорг:

– Люди! Всі ми під Богом ходимо...

Керівник творчої майстерні. На жаль, такі ситуації трапляються часто в нашому житті. Ми пропонуємо Вам замислитися над проблемами, які хвилюють нас і, певно, суспільство в цілому.

V. Групова робота. Учасникам творчої майстерні роздаються картки з проблемними завданнями, які викладені нижче, проводиться дискусія.

1. Л. Толстой, М. Кінг, М. Ганді відстоювали принцип ненасилля, не спротиву злу. Чи можна у такий спосіб перемогти зло?

2. Чи є необхідність у цілеспрямованому вихованні милосердя у нашому суспільстві?

3. Чи можна вважати милосердною людину, яка нікому не робить лиха?

VI. Підведення підсумку творчої майстерні.

Педагоги обмінюються своїми враженнями від проведеної творчої майстерні, висловлюють пропозиції.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 2. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

2. Бех І. Д. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В. О. Сухомлинського / Іван Дмитрович Бех // Рідна школа. – 2007. – № 2. – С. 7–12.

3. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.

4. Козич Л. З. На пути к милосердию : Пособие для педагогов. / Л. З. Козич, Н. Ф. Папко, Н. П. Тригубович. – Мн. : «Адукація і вихаванне», 2001. – 224 с.

5. Олифиренко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска : учебное пособие [для студентов высших учебных заведений] / Л. Я. Олифиренко, Т. И. Шульга, И. Ф. Дементьева. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 256 с.

6. Сучасні проблеми виховання учнів шкіл-інтератів : теорія і практика : колективна монографія / Голуб О.В., Толкачова А. С., Бернадська Л. В., Грітчина А. І., Підборський Ю. Г., Поліщук О. В., Сизоненко І. Г. / [кер. авт. кол. О. В. Голуб]. – Донецьк : ЛАНДОН – XXI, 2013. – 362 с. – С. 66–106.

7. Станчиц М. А. Этика милосердия : Пособие для учителей и воспитателей. / Маргарита Абрамовна Станчиц. – Мн. : Ред. журн. «Адукація і выхаванне», 1990. – 116 с.

8. Станчиц М. А. «Мастерская милосердия» : (Опыт организации благотворительной деятельности школьников) / Маргарита Абрамовна Станчиц. Белорусский фонд социальной поддержки детей и подростков «Мы – детям», Гос. комитет по делам молодежи Республики Беларусь, Министерство образования Респ. Беларусь, Академия последипломного образования. – М. : Минск, 2000. – 121. с.

Заняття 3. Зміст та специфіка педагогічного милосердя

Мета: розкрити зміст, структуру та специфіку педагогічного милосердя.

Форма проведення – лекція з елементами бесіди.

Ключові слова: милосердя, педагогічне милосердя, специфіка педагогічного милосердя, педагог школи-інтернату.

Зміст заняття

1. Сутність, структура педагогічного милосердя.
2. Специфіка педагогічного милосердя.
3. Робота творчих груп. Творче завдання: обґрунтувати складові педагогічного милосердя педагога школи-інтернату.
4. Обговорення складових педагогічного милосердя педагога школи-інтернату.

Матеріали для проведення заняття

Специфіка діяльності вихователя загальноосвітньої школи-інтернату обумовлена, по-перше, специфічністю контингенту вихованців, переважна більшість яких педагогічно занедбані діти з негативним життєвим досвідом; по-друге, вихованці «розвиваються в умовах деформованого процесу соціалізації – в умовах школи-інтернату, де сім'я повністю заміщена інтернатним закладом; соціального сирітства; у ситуації обмеження сфер реалізації засвоєних соціальних норм та соціального досвіду» [7, с. 122]. Через це, у відносинах з вихованцями, педагог має виявляти більше уваги, гуманності, сердечності, турботи, чуйності.

В. Сухомлинський зазначав: «Чуйність і лагідність – та духовна сила, яка здатна вберегти дитяче серце від огрублення, озлоблення, жорстокості й байдужості, від безсердечно-тупого ставлення до всього доброго і світлого в житті, насамперед, до сердечного, теплого слова» [14, т.5, с. 355.].

Вихователь школи-інтернату має щиро любити та розуміти дітей, співчувати їм – поділяти їхню радість чи сум; спиратися на позитивні якості вихованців, виховувати у дітей доброту і милосердя.

Виховати милосердя у дітей зможе тільки милосердний педагог.

Педагогічне милосердя – це стійка, інтегральна позитивна моральна якість особистості вчителя, який розділяє ідеї гуманізму та ненасилля в педагогічному процесі та сам є їхнім носієм. Виявляючи педагогічне милосердя, педагог приймає дитину як самоцінність; реалізує у педагогічній діяльності загальнолюдські моральні цінності та спонукає до цього своїх учнів. Милосердний педагог виходить від дитини, її індивідуальних, вікових потреб, можливостей, досвіду, допомагає їй стати суб'єктом власного розвитку з метою спільного перетворення життєвих обставин у сприятливі для її розвитку. Він готовий прийняти на себе труднощі у вирішенні проблем дитини через діяльну педагогічну допомогу, виявляти толерантність, доброзичливість та зацікавленість у результатах та досягненнях своїх учнів [15, с.46].

Характеризуючи сутність педагогічного милосердя виділяємо три складові групи цього феномена:

- *загальні* – інтеріоризація моральних норм;
- *спеціальні* – уміння бачити та відчувати стан та переживання дитини, зрозуміти їх детермінанти; бажання та любов до роботи з дітьми; готовність до безкорисливої допомоги дитині;
- *особливі* – цілепокладання та прогнозування в інтересах дитини, співробітництво з нею в перетворенні життєвих обставин у сприятливі до її подальшого розвитку.

Педагогічне милосердя як стан – усвідомлення принципів гуманізму на рівні імператива та короткочасне переживання готовності до дії в інтересах (та з користю для дитини).

Педагогічне милосердя як якість – стійкий вияв у конкретній діяльності інтегральної якості особистості вчителя, через прийняття стану та співчуття дитині у важких ситуаціях, готовність до співробітництва з нею як із суб'єктом перетворення життєвих обставин у сприятливі для її розвитку.

Педагогічне милосердя є наскрізним компонентом педагогічної діяльності, оскільки воно крізь педагогічне спілкування пронизує усі підструктури педагогічної діяльності, спільну навчально-виховну діяльність в системі «учитель-учень» та здійснює вплив на результати цієї діяльності як для вчителя, так і для учня. У цьому випадку вияв педагогічного милосердя вельми різноманітний.

Зміст педагогічного милосердя включає, по-перше, доцільність цілей, методів, вивчення особливостей дитячого колективу, індивідуальних особливостей. По-друге, моральність – дотримання моральних цінностей й спонукання до цього своїх вихованців; такт, почуття міри у дії на особистість; гуманізм, ненасилля, педагогічна творчість, співробітництво, альтруїзм, вимогливість, емпатійне розуміння стану дитини, толерантність, подолання егоцентризму, любов до дітей.

Специфіка педагогічного милосердя обумовлена педагогічним цілепокладанням та прогнозуванням процесу в інтересах майбутнього дитини, тобто перспективною метою розкриття можливостей дитини та співробітництва з нею.

Педагогічне милосердя неможливо без щирої любові до дітей.

У психологічному словнику любов трактується як почуття, яке складно піддається формальному визначенню. Любов як ставлення між людьми характеризується вищою емоційно-духовною напруженістю та заснована на відкритті максимальної цінності конкретної людини [11, с. 198–199]. Проте в загальнолюдському сенсі любов не скута навіть моральними оцінками (чим

відрізняється від дружби), що неприпустимо стосовно любові до дітей [15, с. 46].

Любов до дитини – це, передовсім, дбайливе, співчутливе ставлення, відповідальність за її життя, здоров'я, майбутнє; важливий мотив педагогічної діяльності. Безпосередньою ознакою любові є безкорисливість.

Любов вихователя до вихованця – важливий засіб подолання відчуження, навіювання віри у власні сили, надії на краще. Любов до вихованця є цінною не тільки як «... сприймаюче ставлення до вихованця саме по собі, а й як така поведінка вихователя, що дає можливість вихованцю відповісти відвертою любов'ю» [10, с. 88].

Любов, яка зв'язує вихователя і вихованця, є природнім джерелом природної свободи мислення, чуттєвості, поведінки останнього та його відповідної здатності до вдумливих рішень, мужності і відповідальності за нього на всьому шляху дорослішання – від перших свідомих «хвилювань», до зрілого проектування вчинку» [10, с. 89]. Тому педагог школи-інтернату має знайти в своїй душі співчуття, теплоту і сердечні слова. Адже впевненість вихованця у любові вихователя – головний резерв у вихованні [7, с. 261].

Любов тим потрібніша вихованцеві, чим слабші його успіхи, чим важче йому долати проблеми тобто необхідно не лише просто любити, а й демонструвати цю любов (К. Роджерс, В. Сухомлинський). Поряд з тим, педагог школи-інтернату має пам'ятати, що любляча дитина здатна досягнути значних й несподіваних успіхів.

Важливою складовою образу педагога є професійна спрямованість – сукупність мотивів і цілей, що орієнтують його діяльність. Центральною проблемою професійної спрямованості педагога є проблема мотиву [7, с.181].

Отже, основною у процесі виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів є *емоційно-позитивна мотивація вихователя школи-інтернату* – любов до дитини, усвідомлення актуальності та необхідності професійної діяльності, бажання ефективно здійснювати її, знання про сутність милосердя

та особливості його виховання у молодших школярів шкіл-інтернатів, володіння формами і методами виховання милосердя.

Література

1. Белухин Д. А. Основы личностно ориентированной педагогики: курс лекций / Дмитрий Алексеевич Белухин. – Воронеж : НПО «МОДЭК», 1999. – Ч. II. – 319 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості / Іван Дмитрович Бех. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід.: теоретико-технологічні засади. – К. : Либідь, 2003. – 278 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості / Іван Дмитрович Бех. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – 342 с.
4. Валеева Р. А. Педагогическое кредо Я. Корчака / Р. А. Валеева. // Право ребенка на уважение. Педагогика Я. Корчака и современный опыт помощи ребенку. – СПб. : Питер, 2001. – С. 9–70.
5. Газман О. С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема / О. С. Газман. // Новые ценности образования: Десять концепций и эссе. – М., 1995. – С. 58–63.
6. Галигузова Л. Н. Педагогические аспекты воспитания детей в домах ребенка и в детских домах / Л. Н. Галигузова, С. Ю. Мещерякова, Л. М. Царегородцева // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 17–25. .
7. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХМЦНП, 2011. – 368 с.
8. Козич Л. З. На пути к милосердию : Пособие для педагогов. / Л. З. Козич, Н. Ф. Папко, Н. П. Тригубович. – Мн. : «Адукація і выхаванне», 2001. – 224 с.
9. Корчак Я. Как любить ребенка: [книга о воспитании] / Януш Корчак. – М., 1990. – 146 с.
10. Куликова Л. Н. Проблемы саморазвития личности / Лидия Николаевна Куликова. – Хабаровск, 1997. – 314 с.
11. Словарь Психология // Пож общ.ред. А. В.Петровского, М.Г. Ярошевского.- 2-е изд. Испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.].
12. Станчиц М. А. Этика милосердия : Пособие для учителей и воспитателей. / Маргарита Абрамовна Станчиц. – Мн. : Ред. журн. «Адукація і выхаванне», 1990. – 116 с.
13. Станчиц М. А. «Мастерская милосердия» : (Опыт организации благотворительной деятельности школьников) / Маргарита Абрамовна Станчиц. Белорусский фонд соцбальной поддержки детей и подростков «Мы – детям», Гос. комитет по делам молодежи Республики

Беларусь, Министерство образования Респ. Беларусь, Академия последипломного образования. – М. : Минск, 2000. – 121. с.

14. Сухомлинський В.О. Не бійтесь бути ласкавими. Вибрані пед. твори: у 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. –Т.5. – 639с.].

15. Уварова Л. Р. Воспитание милосердия у студентов университета в процессе их обучения : дисс. ...канд. пед. наук. : спец. : 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание в общеобразовательной школе). / Уварова Любовь Рудольфовна. – Кострома, 2001. – 185с.

Заняття 4. Особливості виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів (круглий стіл)

Мета: розглянути сенситивність молодшого шкільного віку щодо виховання милосердя; розкрити особливості виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів; виявити чинники, які негативно впливають на виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів; визначити основні завдання шкіл-інтернатів щодо виховання милосердя в молодших школярів у позаурочній діяльності.

Форма проведення – круглий стіл

Ключові слова: милосердя, виховання милосердя, молодші школярі, школа-інтернат, позаурочна діяльність.

Орієнтовний зміст заняття:

I. Розгляд теоретичного питання «Сенситивність молодшого шкільного віку до виховання милосердя».

Анатомо-фізіологічні та соціально-педагогічні характеристики молодшого шкільного віку, що відкривають нові можливості для виховання милосердя в молодших школярів:

– висока пластичність центральної нервової системи молодшого школяра, що забезпечує учневі здатність фіксувати впливи середовища, готовність реагувати на нього, підвищувати рухливість нервових процесів. Це дає змогу дитині швидко змінювати поведінку відповідно до вимог учителя та комунікативної ситуації;

- інтенсивне формування в дітей молодшого шкільного віку таких мислительних операцій, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення тощо;
- формування високих форм почуттів – інтелектуальних, естетичних, етичних; у дітей розвивається здатність до емпатії;
- учні початкових класів виявляють інтерес до змісту моральних правил поведінки;
- молодші школярі чутливі та сприйнятливі до впливу оточуючого середовища, багато в поведінці дитини молодшого шкільного віку визначається наслідуванням;
- розвиток рефлексії, що дозволяє дитині об'єктивно оцінювати свої вчинки та надавати моральну оцінку вчинкам інших людей тощо.

II. Круглий стіл на тему: «Особливості виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів».

Мета: виявити чинники, які негативно впливають на виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів; визначити умови щодо їх усунення; дослідити, окреслити умови ефективності виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Фактори негативного впливу на процес формування комунікативної компетентності в молодших школярів шкіл-інтернатів:

- специфіка контингенту учнів (соціальні сироти, біологічні сироти, діти з малозабезпечених і багатодітних сімей, більшість вихованців соціально занедбані);
- патологічні відхилення у стані здоров'я, тяжка спадковість;
- проблеми медичного характеру, зумовлені патологічними відхиленнями у стані здоров'я;
- обмежений обсяг уявлень про навколишній світ;
- наявність деприваційного синдрому (материнська, когнітивна, рухова і психомоторна, соціальна, сенсорна, комунікативна, психічна, емоційна, депривації тощо);

- підвищена схильність до страхів, тривожність та занепокоєність; нерозуміння емоційного стану іншої людини;
- порушення емоційно-вольового розвитку, агресивність, підвищена вразливість, схильність до нервових зривів;
- знижений рівень емпатії;
- труднощі у спілкуванні з оточуючими людьми, недовірливість, психічна перевтома, зниження потреби у досягненнях і успіхах, депресія.
- споживацьке ставлення до держави і суспільства; орієнтація на пристосування;
- відсутність засвоєння позитивного соціального досвіду батьків, сім'ї, емоційно-ділових взаємин між людьми.

Особливості організації життєдіяльності вихованців шкіл-інтернатів:

- обмеження сфери спілкування учнів; зниження інтенсивності та довірливості у спілкуванні; емоційна спрощеність спілкування;
- вимушена адаптація до великої кількості однолітків;
- часта зміна вихователів та персоналу інтернатних закладів з різними програмами виховання;
- превалювання авторитарної педагогіки;
- заорганізованість життєдіяльності, гіперопіка вихованців;
- стійка залежність дитини від педагога тощо.

III. Обмін думками з питання *«Пошук умов усунення негативних чинників у процесі виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів».*

У ході обговорення доцільно звернено увагу на актуальність встановлення емоційно-ціннісних відносин між дітьми та педагогами; використання потенціалу позаурочної діяльності; створення в школі-інтернаті комфортного середовища; оволодіння педагогами формами і методами виховання милосердя тощо.

IV. Мозковий штурм «Основні завдання загальноосвітньої школи-інтернату з виховання милосердя у молодших школярів у позаурочній діяльності».

Наприклад, завдання школи-інтернату з виховання милосердя у молодших школярів:

- реалізація особистісно орієнтованого підходу у відносинах педагог і дитина, педагог та учнівський колектив;
- використання можливостей навчальних предметів та позаурочної діяльності в процесі виховання милосердя;
- організація спільної емоційно-цінної діяльності дітей, забезпечення міжособистісного спілкування;
- оптимізація форм і методів виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності;
- своєчасна діагностика та корекція вихованості милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів.

Література

1. Аладьин А. А. Психологическая работа с детьми, лишенными родительского попечительства / А. А. Аладьин, И. А. Фурманов, Н. В. Фурманов. – Минск. : Тесей, 1999. – 224 с.
2. Антропова М. В. Гигиена детей и подростков : учебник / Мета Васильевна Антропова. – М. : Медицина, 1977. – 355 с.
3. Артюшкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект) / Л. М. Артюшкіна, А. О. Полянничко. – Суми : Сумський ДПУ імені А.С. Макаренка, 2002. – 226 с.
4. Бондар А. Д. Навчально-виховна робота в школах-інтернатах / А. Д. Бондар, Б. С. Кобзар. – К. : Вища школа, 1985. – 303 с.
5. Вугрич В. П. Особливості виховної роботи в школах-інтернатах у контексті підготовки учнів до життя і діяльності у громадянському суспільстві / Володимир Павлович Вугрич. // Сучасні проблеми виховання і соціально-педагогічної реабілітації : зб. наук. праць. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2003. – С. 10–17.

6. Галигузова Л. Н. Педагогические аспекты воспитания детей в домах ребенка и в детских домах / Л. Н. Галигузова, С. Ю. Мещерякова, Л. М. Царегородцева // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 17–25.

7. Дубровіна І. В. Психологічний розвиток вихованців дитячих будинків / І. В. Дубровіна, А. Г. Рузька. – К. : «Наукова думка», 1990. – 120 с.

8. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.

9. Кобзар Б. С. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків / Б. С. Кобзар, Є. П. Постовойтов. – К. : Стилос, 1997. – 311 с.

10. Лангмейер Й. Психическая депривация в детском возрасте / Й. Лангмейер, З. Матейчек ; [пер. Г. А. Овсянников]. – Прага : Авиценум, 1984. – 334 с.

11. Олифиренко Л. Я Социально-педагогическая поддержка детей группы риска : учебное пособие [для студентов высших учебных заведений] / Л. Я. Олифиренко, Т. И. Шульга, И. Ф. Дементьева. – М. : Издательский центр „Академия”, 2002. – 256 с.

12. Очерки о развитии детей, оставшихся без попечения родителей / [И. В. Дубровина, З. А. Минкова, М. К. Бардышевская и др.; под ред. М. Н. Лазутовой]. – М. : ТОО «СИМС», – 1995. – Вып. 4. – 64 с.

Заняття 5. Діагностика рівнів вихованості милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів

Мета: ознайомити вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів з критеріями і показниками вихованості милосердя в учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів; методикою діагностики рівнів вихованості милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.

Форма проведення – інтерактивне заняття.

Ключові слова: критерії і показники, діагностичний інструментарій, рівні вихованості милосердя, вихователь школи-інтернату, молодші школярі, школа-інтернат.

Зміст заняття

1. Критерії і показники вихованості милосердя в учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів.

2. Ознайомлення вихователів шкіл-інтернатів з методикою діагностування рівнів вихованості милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.

3. Індивідуальні консультації учасників семінару з питань діагностики рівнів вихованості милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.

Матеріали для проведення заняття

У педагогічній теорії критерій подається як ознака, на основі якої здійснюється оцінка: «критерій – засіб для судження, ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь», «мірило судження та оцінки», «основна ознака, за якою одне рішення обирається із багатьох можливих» [4, с. 8]. За такого підходу критерій розуміється як деяка найбільш загальна властивість, за якою міркують про те чи інше явище, що об'єднує в собі низку простих показників. Самі ж показники можуть бути обґрунтовані через низку ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню.

Учені поділяють критерії вихованості на дві групи: ті, що пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі – судженнях, оцінках, учинках, діях особистості, й такі, які свідчать про явища, приховані від очей вихователя – мотиви, переконання, орієнтації, а показниками вихованості виступають такі інтегральні прояви особистості, як система цінностей, здатність включатися в різні види діяльності, виявляючи в ній цілеспрямованість, осмисленість, самостійність, творчу активність, відповідальність [5, с. 196–197].

На основі з'ясування сутності феномена «милосердя», врахування особливостей молодшого шкільного віку та специфіки контингенту вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів визначено такі критерії вихованості милосердя:

– знання про милосердя показниками цього критерію є: знання про прояви милосердя: доброту, чуйність, співчуття; усвідомлення важливості милосердя в житті людей;

– здатність до емпатії, показниками цього критерію є: чуйність, співчуття, співпереживання за оточуючих;

– милосердна поведінка, показниками цього критерію є: вияв доброти, чуйності, співчуття до оточуючих, надання безкорисливої допомоги тим, хто її потребує.

Враховуючи те, що милосердя – це інтегративна моральна якість особистості, для якої не існує універсальної методики визначення, доцільно використовувати наступний наступний комплекс методик діагностування вихованості милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів: опитування, бесіди, тестування, анкетування, розв’язання проблемних ситуацій, опосередковане спостереження, експертна оцінка.

Наведемо деякі методики

Запитання

- Чи змогла б людина жити сама без інших людей?
- Навіщо людині потрібні інші люди?
- Кого тобі завжди хочеться пожаліти і чому?
- Чи потрібно бути доброю, жалісливою людиною? Чому?
 - Якою ти хочеш вирости людиною?
- Які риси характеру ти вважаєш головними у людини?
- З якими людьми тобі важко спілкуватися і чому?
- Яку людину можна назвати милосердною?
- Чи всім потрібно допомагати, співчувати?

Обговорення наступних ситуацій:

1. Щодня гурт дітей у дворі грає у різноманітні дитячі ігри, як то: квача, козаки-розбійники, хованки та інші рухові ігри. Дівчина, яка живе у цьому дворі, із задоволенням теж пограла б з усіма дітьми, але вона не може собі це дозволити – щодня вона возить маленького братика у інвалідному візку тому, що у нього хворі ніжки. Як би ви поступили, якби жили у цьому дворі?

2. У клас прийшов новий учень. З першої хвилини, як він з’явився на порозі класу, усі почали крадькома, а то й вголос глузувати з нього, тому, що

він був дуже маленьким на зріст і, маючи поганий зір, носив великі товсті окуляри. На перерві з хлопцем ніхто не хотів знайомитися та розмовляти, а на питання вчителя, чи може хтось з дітей показати новенькому школу – у класі зависла тиша. Як би ти поведився, як би був у тому класі?

Завдання: відтворити свої відчуття та думки, щодо таких слів, як «милосердя», «любов», «доброта» на аркуші паперу, намалювавши ці поняття за допомогою кольорових олівців та фарб.

Вивчення рівнів готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя в молодших школярів.

Згідно з провідними ідеями особистісно-діяльнісної теорії (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші) виділення структури готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя в молодших школярів ми будемо розглядати в єдності чотирьох взаємопов'язаних структурних компонентів:

- ціннісно-мотиваційного, заснованого на стійкій спрямованості щодо організації процесу виховання милосердя як актуального аспекту професійної діяльності, бажання виконувати цю діяльність на високому рівні, прагнення допомогти вихованцям в їх життєвому становленні;

- когнітивного, який об'єднує сукупність знань педагога щодо його ролі у розвитку та саморозвитку особистості дитини, яка формується в умовах позасімейного виховання, знання про сутність милосердя та особливості його виховання у молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів;

- морально-психологічного, що пов'язаний із здатністю педагога до емпатії, толерантності як терпимості по відношенню до іншого;

- діяльнісно-технологічного, який включає володіння педагогами формами і методами виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.

Подана структура готовності педагога до виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів була взята нами за основу в ході проведення дослідно-експериментальної роботи.

Показниками готовності педагога до виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів виступають:

- емоційно-позитивна мотивація щодо організації процесу виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів як актуального аспекту педагогічної діяльності; прагнення ефективно здійснювати її;
- знання про сутність милосердя та особливості його виховання в молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів;
- здатність педагога до емпатії, толерантності як терпимості по відношенню до іншого;
- володіння формами і методами виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.

З метою визначення рівнів готовності педагогів шкіл-інтернатів до виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку доцільно використовувати такі методи: ранжування, бесіди, анкетування (авторська анкета), тест «Комунікативна толерантність» (В. Бойко), тест «Ваші емпатійні здібності» (В. Бойко).

Література

1. Айзенк Г. Как измерить личность / Айзенк Ганс, Вильсон Геленн. – М., 2000. – 284 с.
2. Анастаси А. Психологическое тестирование: [перевод с английского] / [под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского] / Анна Анастаси. – М. : Педагогика, 1982. – Кн. I. Психологическая диагностика. – 320 с.
3. Горбатов Д. С. Практикум по психологическому исследованию : учеб. пособие / Д. С. Горбатов. – Самара : БАХРАХ-М, 2006. – 270 с.
4. Зверева І. Д. Діагностика моральної вихованості школярів / І. Д.Зверева, Л. Г. Коваль, П. Д. Фролов. – К. : ІСДО, 1995. –156 с.].
5. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии. / Вадим Андреевич Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.].

Додатки

Опитувальник «Характер прояву емпатійних реакцій і поведінки в дітей» (А. Щетинников)

№	Прояв емпатійних реакцій і поведінки	Часто	Інколи	Ніколи
1	Виявляє інтерес до емоційної поведінки інших			
2	Спокійно здаля дивиться на дитину, яка переживає якийсь стан			
3	Підходить до дитини, яка щось переживає, спокійно дивиться на неї			
4	Намагається привернути увагу дорослого до емоційного стану іншої дитини			
5	Яскраво, емоційно реагує на стан іншого, заражується ним			
6	Реагує на переживання іншого, говорячи при цьому: «А я не плачу», «А в мене теж...»			
7	«Зображує» співчуття, дивлячись при цьому на дорослого, очікуючи від нього схвалення, підтримки			
8	Повідомляє дорослого, як пожалів (ла), допоміг(ла) іншому			
9	Пропонує щось дитині, яка переживає емоційний стан (іграшку, цукерку тощо)			
10	Встає поряд з іншим, безпорадно дивиться на нього, на дорослого			
11	Виявляє співчуття лише на прохання дорослого (заспокоює, обіймає тощо)			
12	Активно залучається до ситуації, за власною ініціативою допомагає, обіймає, тобто здійснює заспокійливі дії			

Анкета для вихователів шкіл-інтернатів

Мета: 1) виявити рівень осмислення поняття «миłosердя» вихователями шкіл-інтернатів (питання 1); 2) виявити ставлення вихователів шкіл-інтернатів до проблеми виховання миłosердя в молодших школярів (питання 2; 3); 3) визначити стан роботи з виховання миłosердя в молодших школярів шкіл-інтернатів (питання 4; 5).

1. Який зміст Ви вкладаєте в поняття «миłosердя»? Перерахуйте якості миłosердної людини.

2. Як Ви вважаєте, чи є проблема виховання миłosердя в молодших школярів шкіл-інтернатів актуальною нині проблемою ?

3. Як Ви вважаєте, чи може сучасна школа-інтернат досягнути значного успіху у вихованні миłosердя в молодших школярів?

4. Які методи виховання миłosердя Ви використовуєте в практичній роботі? Перерахуйте їх.

5. З якими труднощами при вихованні миłosердя в молодших школярів шкіл-інтернатів Ви стикаєтеся?

ТЕСТ: «Ваші емпатійні здібності» (В. Бойко)

Інструкція: Вам пропонуються запитання на які слід дати відповіді: «так» чи «ні».

Стимулюючий матеріал:

1. У мене є звичка уважно вивчати обличчя і поведінку людей, щоб зрозуміти їх характер, нахили, здібності.
2. Якщо оточення виявляє ознаки нервовості я, зазвичай, залишаюся спокійним.
3. Я більше довіряю переконанням, розуму, ніж інтуїції.
4. Я вважаю для себе нормальним цікавитися проблемами інших людей.
5. Я можу легко увійти в довіру, якщо на те буде потреба.
6. Зазвичай, я з першої зустрічі відчуваю у новій людині «близьку душу».
7. Як правило, я першим починаю розмову.
8. Я втрачаю душевну рівновагу, якщо оточення чимось засмучене.
9. Моя інтуїція – більш надійний засіб розуміння людей, ніж знання чи досвід.
10. Виявляти інтерес до внутрішнього світу іншої особистості – нетактовно.
11. Часто своїми словами я ображаю близьких мені людей, не помічаючи того.
12. Я легко можу уявити себе якоюсь твариною відчуті її поведінки та стан.
13. Я рідко розмірковую про причини поведінки людей, що мають до мене безпосереднє відношення.
14. Я рідко приймаю близько до серця проблеми людей.
15. Зазвичай, за кілька днів я відчуваю, що щось має трапитись з близькою мені людиною, і передчуття здійснюються.
16. У спілкуванні людьми, як правило, намагаюсь уникнути розмови про особисте.
17. Іноді близькі люди дорікають мені у черствості та неувазі до них.
18. Мені легко вдається копіювати інтонацію, міміку людей, наслідуючи їх.
19. Мій допитливий погляд часто збентежує нових партнерів.
20. Чужий сміх, зазвичай, дратує мене.
21. Часто діючи навмання, я, тим не менш, знаходжу підхід до людини.
22. Плакати від щастя – нерозумно.
23. Я здатний(на) повністю довіритися друзям.
24. Мені рідко зустрічалися люди, яких я розумів би без зайвих слів.
25. Я випадково чи від допитливості, часто підслуховую розмови сторонніх людей.

26. Я можу залишатися спокійним навіть тоді, коли всі навколо хвилюються.
27. Мені простіше підсвідомо відчувати людину, ніж зрозуміти її, «розклавши на плюси і мінуси».
28. У мене спокійне ставлення до дрібних неприємностей, які виникають у моїх однокласників.
29. Мені було б важко довірливо спілкуватись із обачливою, замкненою людиною.
30. У мене творча натура – поетична, художня, артистична.
31. Я без особливої цікавості вислуховую сповіді нових знайомих.
32. Я розчулююсь, якщо бачу людину в сльозах.
33. Моє мислення більше відрізняється конкретністю, строгістю, послідовністю, ніж інтуїцією.
34. Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.
35. Якщо я бачу, що у когось з близьких зле на душі, то, зазвичай, утримуюся від розпитувань.
36. Мені важко зрозуміти чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей.

Обробка даних. Підрахуйте число правильних відповідей, що відповідають «ключу», а після чого визначте сумарну оцінку: +1, -2, -3, +4, +5, +6, +7, +8, +9, -10, -11, +12, -13, -14, +15, -16, -17, +18, +19, +20, +21, -22, +23, -24, +25, -26, +27, -28, -29, +30, -31, +32, -33, -34, -35, -36. Сумарний показник може змінюватись від 0 до 36 балів. Рівень прояву: 30 балів і вище – дуже високий рівень емпатії; 29–22 бала – високий; 21–15 – середній; менше 14 балів – низький.

Тест комунікативної толерантності (В. Бойко)

Інструкція: «Перевірте себе: наскільки ви здатні приймати чи не приймати індивідуальність людей. Нижче наведені думки, скористайтесь оцінками від 0 до 3 балів, щоб висловити наскільки вони відповідають вам: 0 балів – не вірно; 1–вірно в деякій мірі; 2–вірно у значній мірі; 3–вірно у вищій мірі. Закінчивши оцінку думок, підрахуйте суму балів, але будьте відверті».

Стимулюючий матеріал:

<i>1. Ви не вмієте, або не бажаєте приймати індивідуальність інших людей.</i>	
	<i>БАЛИ</i>
1. Повільні люди мене дратують.	
2. Мене дратують метушливі, непосидючі люди.	
3. Я важко перенесу гомінку дитячу гру.	
4. Оригінальні, нестандартні, яскраві особистості, частіше всього, негативно діють на мене.	
5. Бездоганна в усіх відносинах людина викликає у мене обережність.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
<i>2. Оцінюючи поведінку, образ думок чи окремі характеристики людей, ви розглядаєте в якості еталону самого себе.</i>	
	<i>БАЛИ</i>
1. Мене, зазвичай, вибиває із рівноваги некмітливий співрозмовник.	
2. Мене дратують балакучі люди.	
3. Мене обтяжує розмова з байдужим мені супутником у потягу чи літаку, якщо він виявляє ініціативу.	
4. Мене обтяжує розмова з випадковим супутником, який поступається мені у рівні знань та культурі.	
5. Мені важко знайти спільну мову з партнерами іншого інтелектуального рівня, ніж у мене.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
<i>3. Ви категоричні чи консервативні в оцінці людей.</i>	
	<i>БАЛИ</i>
1. Сучасна молодь викликає неприємні почуття своїм зовнішнім виглядом (зачіски, косметика, сукня).	
2. Так звані «нові українці» справляють на мене неприємне враження через відсутність культури.	
3. Представники деяких національностей симпатичні мені.	
4. Є тип чоловіків(жінок), який мене дратує.	
5. Терпіти не можу ділових партнерів із низьким професійним рівнем.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
<i>4. Ви не вмієте приховувати неприємні почуття, що з'являються як наслідок зіткнення з некомунікабельними якостями партнерів.</i>	
	<i>БАЛИ</i>
1. Вважаю, що на грубість потрібно відповідати грубістю.	
2. Важко приховати те, що людина мені чимось неприємна.	
3. Мене дратують люди, які під час суперечки наполягають на своєму.	
4. Мені не приємні самовпевнені люди.	
5. Мені важко утриматися від зауважень на адресу озлобленої чи знервованої людини, що штовхається у транспорті.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
<i>5. Ви прагнете переробити, перевиховати свого партнера.</i>	
	<i>БАЛИ</i>
1. Я маю звичку повчати оточуючих.	
2. Невиховані люди обурюють мене.	
3. Я часто помічаю, що прагну виховувати кого-небудь.	

4. За звичкою, я постійно роблю комусь зауваження.	
5. Я люблю керувати близькими.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
6. Вам хочеться підлаштувати партнера під себе, зробити його зручним.	
	<i>БАЛИ</i>
1. Мене дратують літні люди, коли у час пік вони знаходяться у міському транспорті чи крамниці.	
2. Жити в одному номері готелю зі сторонньою людиною для мене просто нестерпно.	
3. Коли партнер не погоджується з моєю правильною позицією, це дратує мене.	
4. Мене дратує, коли мені суперечать.	
5. Мене дратує, коли партнер робить щось по-своєму, не так, як мені хотілося.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
7. Ви не вмієте прощати іншому його помилки, незручність, випадково створені вам неприємності.	
	<i>БАЛИ</i>
1. Я сподіваюся, що тим, хто мене образив дістанеться.	
2. Мені часто дорікають за надмірне бурчання.	
3. Я довго пам'ятаю образи тих, кого я ціную та поважаю.	
4. Не можна прощати колегам нетактовні жарти.	
5. Якщо діловий партнер невимушено зачепить мою гідність, я на нього ображусь.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
8. Ви нетерпимі до фізичного та психологічного дискомфорту, в якому опинився партнер.	
	<i>БАЛИ</i>
1. Я засуджую людей, які плачуться та жаліються комусь.	
2. Внутрішньо я не схвалюю колег (приятелів), які за кожним зручним випадком розповідають про свої хвороби.	
3. Я намагаюсь уникати розмови з тим, хто починає жалітися на власне сімейне життя.	
4. Я без особливої уваги слухаю сповіді друзів (подруг).	
5. Мені іноді подобається подратувати близьких чи друзів.	
<i>ВСЬОГО:</i>	
8. Ви погано пристосовуєтесь до характерів, звичок, установок чи прискіпливості інших.	
	<i>БАЛИ</i>
1. Як правило, мені важко поступатися іншим.	
2. Мені важко знайти порозуміння з людьми у яких поганий характер.	
3. Я важко пристосовуюсь до нових партнерів у спільній роботі.	
4. Я уникаю підтримувати стосунки з дещо дивними людьми.	
5. Часто я з принципу наполягаю на своєму, навіть якщо розумію, що партнер правий.	
<i>ВСЬОГО:</i>	

Обробка результатів.

Підрахуйте суму балів, які отримали за усіма 9 ознаками та зробіть висновок: чим більше балів, тим нижче рівень комунікативної толерантності. Максимальна кількість балів – 135, що свідчить про абсолютну нетерпимість до оточення.

Зверніть увагу на те, з яких із запропонованих вище ознак поведінки у вас високі сумарні оцінки – тут можливий інтервал від 0 до 15 балів. Чим більше балів за конкретною ознакою, тим менше ви терпимі до людей в даному аспекті відношень. І навпаки, чим менше ваші оцінки, з тієї чи іншої ознаки поведінки, тим вищий рівень загальної комунікативної толерантності у даному аспекті відносин. Зрозуміло, що отримані результати дозволяють визначити лише загальні тенденції, властиві вашим стосункам з партнерами. У безпосередньому живому спілкуванні особистість виявляється яскравіше та багатогранніше.

Розшифровка блоків комунікативної толерантності (за методикою В. Бойко)

№ блоків	Показники поведінкових ознак
1.	Неприйняття чи нерозуміння індивідуальності людини.
2.	Використання себе у якості еталона при оцінці.
3.	Категоричність та консерватизм в оцінках.
4.	Невміння приховувати неприємні почуття під час зіткнення з некомунікабельними якостями партнера.
5.	Прагнення переробити, перевиховати партнерів.
6.	Прагнення підігнати партнера під себе.
7.	Невміння прощати іншому помилки, ненавмисно спричинені неприємності.
8.	Нетерпимість до фізичного та психічного дискомфорту.
9.	Невміння пристосовуватися до партнерів.

Чим більше балів за конкретною ознакою, тим менш толерантні респонденти до людей у даному аспекті відносин. Та навпаки, чим менше кількість балів тієї чи іншої поведінкової ознаки, тим вище рівень загальної комунікативної толерантності.

Заняття 6. Форми і методи виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів

Мета: ознайомити вихователів шкіл-інтернатів із формами і методами виховання милосердя молодших школярів; обговорити систему виховних годин «На шляху до милосердя»; обговорити комплекс педагогічних умов виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.

Форма проведення: лекція з елементами бесіди

Ключові слова: форми і методи виховання милосердя, виховні години, педагогічні умови, школа-інтернат, молодші школярів, позаурочна діяльність.

Зміст заняття

1. Форми і методи виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.
2. Обговорення розробленої системи виховних годин «На шляху до милосердя».
3. Обговорення комплексу педагогічних умов виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів.
4. Індивідуальні консультації вихователів шкіл-інтернатів із питань роботи з експериментальними матеріалами.

Матеріали для проведення заняття

1. Основними формами організації позаурочної діяльності з виховання милосердя в молодших школярів є: система виховних годин, бесіди за сюжетами казок, оповідань (порівняння характерів та вчинків героїв), ігри, інсценізації, колективні творчі справи, використання ситуацій, орієнтованих на констатацію емоційних станів людини; створення життєвих та ігрових ситуацій із моральним змістом; використання педагогічних ситуацій, що виникають в житті дітей та спонукають їх до дій та гуманних стосунків; безпосереднє спілкування із природою, контактування з об'єктами рослинного та тваринного світу; колективна праця для інших людей, свята, концерти, конкурси, виставки малюнків, дні іменинників, екскурсії, тощо. Цей вибір зумовлюється тим, що всі названі форми діяльності зазвичай здійснюються колективно або групами,

стимулюючи міжособистісне спілкування, сприяють виробленню в учнів умінь сприймати й розуміти емоційний стан інших людей, виявляти турботу у відносинах один до одного.

Поряд з традиційними бесідами, розповідями доцільно використовувати вправи (вироблення вмінь сприйняття та розуміння емоційного стану іншої людини, емпатійного відгуку, емоційної децентрації), рольові ігри (закріплення вмінь сприймати та розуміти емоційні стани іншої дитини, виявляти турботу та повагу у відносинах один з одним, прояв емпатії), ігри-драматизації (вироблення вмінь співпереживати іншим); творчі завдання на узгодження спільної діяльності, інсценізації ситуацій, що виникають в житті дитини та спонукають її до дій та гуманних стосунків; використання ситуацій, орієнтованих на констатацію емоційних станів людини; створення життєвих та ігрових ситуацій із моральним змістом тощо.

У процесі виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку доцільно застосовувати такі групи методів виховання:

Методи формування свідомості особистості (роз'яснення, розповідь, бесіда, переконання, особистий приклад).

Методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки (вправи, педагогічна вимога, привчання, доручення, виховуючі ситуації).

Методи стимулювання поведінки і діяльності (стимулювання, покарання).

2. Обговорення розробленої системи виховних годин «На шляху до милосердя», основні завдання якої передбачають:

- розширення когнітивної сфери учнів шкіл-інтернатів про добро, чуйність, турботу про інших;
- формувати у дітей гуманне ставлення до інших людей, розуміння цінності людини, готовність надати безкорисливу допомогу;
- сприяти розвитку емпатії;

– вчити молодших школярів шкіл-інтернатів виявляти доброту, чуйність, турботу про інших; заохочувати бажання виховувати в собі добре, чуйне, турботливе ставлення до оточуючих;

– допомогти вихованцям усвідомити своє місце у суспільстві, відчуті себе частиною соціуму, виховувати ціннісне ставлення до себе та оточуючих.

Наведемо тематику виховних годин.

1 клас. «Доброта», «Любов», «Турботливість», «Співчуття», «Милосердя», «Хто людям добра бажає, той сам його здобуває», «Подорож до Країни Доброти», «Вчимося прощати інших», «Ми навчаємося піклуватися про інших», «Допомагаємо тваринам і птахам».

2 клас. «Добро і милосердя», «Співчуття і сприяння», «Що таке зло», «Що таке байдужість», «Що таке егоїзм», «Людина приходить у світ до добра», «Людина поміж людей», «Ми – друзі твої, природо», «Любов до тварин», «Будьмо милосердні».

3 клас. «Людські чесноти – милосердя», «Доброта – це краса людської душі», «Співчуття. Утіха. Утішити – заспокоїти, підтримати, допомогти», «Добро і зло», «Поспішай робити добро», «Ти живеш поміж людей», «Милосердя і доброта – людства два крила», «Милосердя і природа», «Ми вміємо піклуватися про інших», «Людська святиня»,

4 клас. «Поговоримо про милосердя», «Життя людини – найвища цінність», «Як розділити радість і печаль іншої людини», «Не скупімося, люди, на добро...», «Доброта і милосердя врятовують світ», «Турботливість і байдужість», «Пам'ятай про співчуття і милосердя», «Любов і турбота», «Чужої біди не буває», «Доброту серця – людям».

Роботу доцільно проводити як із усім класом (фронтальна форма), так і з групами, у які об'єднуються молодші школярі. Доцільно формувати групи молодших школярів, які належать до різних рівнів вихованості милосердя, оскільки це дає змогу активізувати дітей до міжособистісної комунікативної взаємодії.

3. Визначаючи педагогічні умови, здатні забезпечити досягнення учнями молодшого шкільного віку необхідного рівня вихованості милосердя, зважали

на те, що їх дотримання має становити певний комплекс, оскільки випадкові умови не сприяють досягненню передбачуваного результату. Під комплексом розуміли сукупність явищ, дій, заходів, які утворюють єдине ціле.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, вивчення стану вихованості милосердя в учнів молодшого шкільного віку загальноосвітніх шкіл-інтернатів дозволили визначити педагогічні умови, які підвищують ефективність виховання милосердя в молодших школярів в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів та забезпечують їх комплексну реалізацію в найтіснішому взаємозв'язку:

- методична підготовка вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виховання милосердя в молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

- змістове і методичне забезпечення виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів;

- залучення молодших школярів шкіл-інтернатів до різних видів спільної діяльності, спрямованої на виявлення милосердя.

Охарактеризуємо педагогічні умови виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів.

Однією з педагогічних умов виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів є ***методична підготовка вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виховання милосердя в молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії***. Ця умова реалізується завдяки проведенню семінару для педагогів шкіл-інтернатів ***«Виховуємо милосердя»***.

Наступною педагогічною умовою визначили ***змістове і методичне забезпечення виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів***.

Провідним засобом реалізації цієї педагогічної умови була розроблена нами система виховних годин ***«На шляху до милосердя»***.

Наступною педагогічною умовою визначили ***залучення молодших школярів шкіл-інтернатів до різних видів спільної діяльності, спрямованої на виявлення милосердя***.

О. Леонтьєв визначає діяльність одиницею життя, реальна функція якої полягає в орієнтації суб'єкта в предметному світі. За всієї своєрідності діяльність людського індивіда є системою, включеною в систему суспільних відносин; поза цими відносинами діяльність взагалі не існує [7].

Структура діяльності, за Л. Рубінштейном, визначає єдність мети (цілей), на які вона спрямовується, і мотивів, із яких вона походить [9, с. 107].

Зіставляючи вище наведені точки зору, можна виділити в них загальне: діяльність розглядається як цілеспрямоване перетворення дійсності. Серед компонентів діяльності дослідники називають мету, мотиви, предмет, дії, операції, засоби, способи, умови [3, с. 50].

Таким чином, із психологічного погляду у структурі діяльності прийнято виокремлювати наступні компоненти в їх строгій логічній послідовності: потреба – мотив – мета (завдання) – засоби (досягнення мети) – дії – операції. Отже, кожен вид діяльності має цілком визначений зміст потреб, мотивів, завдань, засобів, дій та операцій.

Проте не кожна діяльність може бути визначена як сфера процесу виховання. «Такими можуть вважатися лише ті її різновиди, у яких діяльність дитини спрямовується на пізнання і перетворення навколишнього світу й самої себе, відбувається виховна взаємодія і, як наслідок, вона оволодіває тими чи іншими елементами соціального досвіду, людської культури» [3, с. 50–51].

Дослідники О. Запорожець [1], Я. Коломинський [6], Я. Неверович [2], наголошують на необхідності залучення молодших школярів до спільної діяльності як основи формування взаємовідносин дітей, формування в учнів багатьох особистісних якостей, які характеризують дитину як соціальну істоту.

Так, Я. Коломинський [6] розглядає спільну діяльність як основу формування взаємовідносин дітей, розвитку їх співробітництва. Дослідник наголошує на значущості ролі соціальних зразків-еталонів (діяльнісних, естетичних, етичних) в регуляції поведінки дитини та виконанні визначених соціумом орієнтирів поведінки, що викликають визначені настановлення, відносини, позиції.

О. Запорожець [1] доводить, що за допомогою спільної діяльності, яка опосередкована емоційними еталонами – моральними нормами, у дитини складається емоційне ставлення до людей, зароджується емпатія. Дослідник наголошує, що у процесі усвідомленої діяльності дитина реалізує свої взаємовідносини із оточуючим світом, починає по-новому розуміти та емоційно реагувати на події, що відбуваються.

Ми пристаємо до думки О. Запорожець, Я. Неверович [2, с. 59–63], яка вважає, що емоції, які виникають у процесі спілкування та спільної діяльності з іншими людьми, сприяють засвоєнню моральних норм, еталонів, що засвоюються в три етапи:

- 1) створення орієнтованої основи;
- 2) засвоєння певних способів поведінки, що є необхідними щодо успішного засвоєння дій;
- 3) перетворення вимог, які висувають дитині в її внутрішні моральні спонуки [2, с. 59–63].

Спільна діяльність дітей об'єктивно спрямована на засвоєння та відтворення суспільно-історичного досвіду та форм людських взаємовідносин, хоча суб'єктивно її мотивом є позитивні емоції, що набувають для дитини особливу цінність в умовах спілкування з іншими дітьми.

Таким чином, діяльність слугує свого роду школою почуттів, оскільки дитина вчиться співпереживанню, оволодіває вміннями виявляти своє ставлення та відбиває його в різних доступних віку формах та продуктах діяльності.

У молодшому шкільному віці провідною є навчальна діяльність, яка організовується в школах-інтернатах на уроках та під час самопідготовки. Навчальна діяльність дає можливість дітям не тільки засвоювати знання про навколишній світ, інших людей і власну особистість, розвивати інтереси та пізнавальну активність дитини, а й створює умови для групової роботи на уроці та під час самопідготовки, яка відбувається в атмосфері узгодженої взаємодії учнів, що створює виникнення відносин відповідальної залежності,

взаємоконтролю, підвищує мотивацію й формує колективістські взаємовідносини учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів.

У школах-інтернатах діяльність учнів має свої особливості, які по-перше, зумовлені закритим (напівзакритим) характером цих закладів. Діяльність учнів шкіл-інтернатів, як правило, рідко виноситься за межі навчального закладу, що «обмежує її сферу і збіднює зміст» [14, с. 112]. По-друге, більшість вихованців шкіл-інтернатів – соціально занедбані діти, «чий попередній досвід доцільної діяльності вкрай недостатній» [14, с. 112].

На наш погляд, кожний вид діяльності – навчальна, ігрова, трудова, ціннісно-орієнтаційна, художньо-естетична, екологічна, спілкування, спортивна, туристсько-краєзнавча, громадсько-суспільна являє собою потенційні можливості щодо виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів. Зважаючи на проблему нашого дослідження, основними видами позаурочної діяльності для молодших школярів обрали: ігрову, громадсько-соціальну, художньо-естетичну.

Вибір ігрової діяльності пояснюється тим, в процесі гри відбувається пізнання дитиною навколишнього світу; ігровий метод пов'язаний з визначенням ролі та її прийняттям, що відбувається на трьох рівнях: когнітивному, емоційному та поведінковому [8, с. 54]. Ігрова діяльність збуджує уяву дітей, створює сприятливі можливості для задоволення потреби дітей у міжособистісному спілкуванні.

У процесі ігрової діяльності у дітей інтенсивно розвивається здатність до співчуття, співпереживання (А. Рояк, А. Ніколаєва), оскільки саме з ігровою діяльністю пов'язана здатність дитини приймати позицію іншої людини, переживати за неї; програвати варіанти відносин з оточуючими.

Спільна гра спонукає дитину враховувати точку зору іншого, узгоджувати свої дії один з одним. У процесі гри дитина щиро переживає все те, що уявляє в грі. Саме у ширості переживань дитини й виявляється сила виховної дії гри.

Суспільно корисна праця в школі-інтернаті передбачає виконання доручень, участь у чергуваннях, працю на користь оточуючих людей. Таким чином, суспільно корисна діяльність не тільки стимулює вироблення в учнів трудових умінь і навичок, а й сприяє виробленню таких важливіших моральних якостей, як взаєморозуміння, взаємодопомога, співчуття, турботливе ставлення до оточуючих тощо.

Громадсько-суспільна діяльність створює сприятливі умови для розвитку в молодших школярів організаторських і комунікативних навичок: залученню їх до системи соціально орієнтованого спілкування, суспільно значущих справ; сприяє вихованню здатності розуміти іншу людину, перейматися її турботами, хвилюваннями, інтересами, допомагати їй; забезпечує формування ціннісного ставлення до інших людей. [3, с. 112–113].

Художньо-естетична діяльність сприяє засвоєнню естетичних знань, задоволенню естетичних потреб, прилученню до творення прекрасного в житті й мистецтві, розвитку естетичних навичок і умінь, а також формуванню здатності розрізняти прекрасне, й огидне в суспільстві, мистецтві, людині. [3, с. 172].

Спілкування як діяльність бере на себе сутнісне навантаження щодо формування емпатії у дитини. Спілкування об'єднує вихованця й педагога, допомагає педагогу школи-інтернату передати дитині досвід власних відчуттів, а дитині – приймати цей досвід. Продуктивне спілкування завжди відбувається за умов взаємного бажання спілкуватися, і цей емоційний фон підсилює якість сприйняття. Спілкування може відбуватися з приводу якої-небудь діяльності, тоді воно супроводжує її та вже не є самоціллю. І в тому й в іншому випадку спілкування є продуктивним щодо розвитку почуттів дитини.

Школи-інтернати мають якнайповніше використовувати виховний потенціал позаурочної діяльності, збагачувати її зміст, виробити у вихованців навички й уміння в різних сферах діяльності. Отже, важливо виносити її за межі інтернатного закладу. Це досягалося, зокрема, шляхом обміну взаємними візитами, проведення спільних заходів з іншими навчальними закладами.

Організуючи діяльність вихованців, ураховували, що відносини, які складаються в процесі її виконання, позитивно впливають на особистість у тому випадку, якщо сприймаються нею і проникають у потребова-мотиваційну сферу. У свою чергу, це відбувається лише за умов, якщо залучення до діяльності та спілкування сприяє так чи інакше задоволенню певних особистісних потреб, інтересів та запитів самого учасника діяльності [3, с. 224].

Виховний вплив діяльності, в тому числі й виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів, залежить від умов та характеру її організації, а саме: моральний, особистісно й суспільно значущий зміст діяльності вихованців [4, с. 27], посиленість, доступність і добровільність діяльності; усвідомлення вихованцями мети майбутньої діяльності, внутрішнє прийняття дитиною цілей діяльності; дотримання структури діяльності; цілеспрямоване планування діяльності учнів; педагогічно доцільне поєднання різних видів дитячої діяльності з елементами гри [10, с.153]; поступовий розвиток дитячої діяльності від гри до суспільно корисних справ; включення в діяльність кожного вихованця; урізноманітнення видів та організаційних форм, методів та прийомів діяльності; зняття невпевненості, страху перед діяльністю; стимулювання бажання виконувати ту чи іншу справу, тобто використання гуманних способів залучення вихованців до діяльності; створення умов для вияву кожною дитиною активності в процесі досягнення результату; використання широкого діапазону стимулів з метою впливу на мотивацію кожного учня; утвердження довірливо-діалогового стилю спілкування педагога з вихованцями; створення умов, за яких кожна дитина мала б можливість неодноразово пережити почуття справжнього успіху [10, с. 153–154], сприяння створенню дружньої атмосфери, взаємодопомоги, довіри, доброзичливості, співробітництва, співпереживання, турботи.

Література

1. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2-х томах / А. В. Запорожец. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 1. – 318 с.

2. Запорожец А. В. К вопросу о генезисе, функции и структуре эмоциональных процессов у ребенка / А.В. Запорожец, Я. З. Неверович // Вопросы психологии, 1974. – № 6. – С. 59–63.

3. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.

4. Кашлев С. С. Педагогика : теория и практика педагогического процесса : учеб. Пособие. В 3 ч. Ч. 2 / Сергей Семенович Кашлев. – Минск : Зорны верасень, 2008. – 208 с

5. Козич Л. З. На пути к милосердию : Пособие для педагогов. / Л. З. Козич, Н. Ф. Папко, Н. П. Тригубович. – Мн. : «Адукація і выхаванне», 2001. – 224 с.

6. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах (общие возрастные особенности) / Яков Львович Коломинский. – Минск : БГУ, 1976. – 350 с.

7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 304с

8. Методика эффективности общения взрослых: учебно-методическое пособие. – Москва – Берлин: ИПК госслужащих, 1998. –124с.

9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – Избр. произведения: в 2-х т. – М.: Педагогика, 1989. – Т 2. – 328 с.

10. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник [для студентів педагогічних факультетів]. / Олександра Яківна Савченко – К. : Абрис, 1997. – 416 с.

11. Сучасні проблеми виховання учнів шкіл-інтернатів : теорія і практика : колективна монографія : / Голуб О. В., Толкачова А. С., Бернадська Л. В., Грітчина А. І., Підборський Ю. Г., Поліщук О. В., Сизоненко І. Г. / [кер. авт. кол. О. В. Голуб]. – Донецьк : ЛАНДОН – XXI, 2013. – С. 66–106.

12. Станчиц М. А. Этика милосердия : Пособие для учителей и воспитателей. / Маргарита Абрамовна Станчиц. – Мн. : Ред. журн. «Адукація і выхаванне», 1990. – 116 с.

13. Станчиц М. А. «Мастерская милосердия» : (Опыт организации благотворительной деятельности школьников) / Маргарита Абрамовна Станчиц. Белорусский фонд социальной поддержки детей и подростков «Мы – детям», Гос. комитет по делам молодежи Республики Беларусь, Министерство образования Респ. Беларусь, Академия последипломного образования. – М. : Минск, 2000. – 121. с.

14. Формування життєвої компетентності вихованців у закладах інтернатного типу: навч.-метод. посібник / [Л. В. Канішевська та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 172 с.

Заняття 7. Ресурси школи-інтернату щодо попередження конфліктів (мала педрада)

Мета: розробити практичні рекомендації щодо попередження конфліктних ситуацій в колективі школи-інтернату.

Завдання:

- 1) розглянути види педагогічних конфліктів, визначити їх особливості та причини виникнення;
- 2) розглянути та проаналізувати стилі поведінки педагога в конфліктній ситуації;
- 3) визначити особисті ресурси кожного вихователя школи-інтернату щодо попередження конфліктів між учасниками навчально-виховного процесу;
- 4) створити правила побудови життєдіяльності школи-інтернату без конфліктів та агресії.

Обладнання: тести: «Наскільки ви конфліктні», «Стратегія поведінки у конфлікті»; листи ватману, фломастери, скоч.

Хід малої педради

I. Вступна частина. Короткий виступ старшого вихователя школи-інтернату про тему, мету та завдання педагогічної ради.

II. Основна частина.

1. Виступи вихователів школи-інтернату:

- а) «Види педагогічних конфліктів і ситуацій».
- б) «Особливості педагогічних конфліктів, їх причини».
- в) «Стиль взаємодії педагога в конфлікті з учнем».

2. Тестування.

а) Тест «Наскільки Ви конфліктні», мета: визначити рівень конфліктності особистості [6, с. 55–57].

б) Тест «Стратегії поведінки у конфлікті», мета: виявити форми поведінки педагога в ситуації конфлікту з учнями, колегами, адміністрацією, а також ставлення педагога до спільної діяльності [6, с. 55–57].

3. Групова робота «Причини конфліктів у школі-інтернаті».

Групи вихователів виділяють три причини конфліктів у школі-інтернаті: з дітьми, батьками, колегами, адміністрацією та три ресурси щодо можливостей попередження цих конфліктів.

4. Робота в колі «Спілкування».

Ведучий зачитує внутрішні ресурси кожного вихователя щодо попередження конфліктів з дітьми, батьками, колегами, адміністрацією. Наприклад, доброзичливість у відносинах з учнями, довіра та розуміння, індивідуальний підхід до вихованців, оволодіння мистецтвом спілкування, єдність педагогічних вимог, толерантність та інші. В результаті осмислення внутрішніх ресурсів кожного вихователя виявляються загальні тенденції щодо попередження конфліктних ситуацій у шкільному колективі.

III. Підведення підсумків малої педради.

Педагогам запропоновано доповнити правила побудови життєдіяльності школи-інтернату без конфліктів та агресії. В результаті було прийнято такі правила:

1. Приймайте дитину такою, якою вона є, незалежно від її успішності, здібностей, поведінки.
2. Забезпечте вихованцю емоційний комфорт у школі-інтернаті. Для цього: будьте другом для дитини, знайте її індивідуальні здібності та властивості характеру; виявляйте любов, турботу, терпимість до дитини.
3. Демонструйте повагу, ціннісне ставлення до дитини, віру в її можливості.
4. Прийміть за головний засіб взаємного впливу особистісно орієнтоване спілкування.
5. Сприяйте формуванню у школі-інтернаті гуманістичних відносин, не припускайте приниження гідності дітей.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 2. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

2. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О. С. Газман // Классный руководитель.. – № 3. – 2000, – С. 40–43.

3. Долинська Л. В. Ускладнене спілкування в учнів шкіл-інтернатів : навч.-метод. посібник / Л. В. Долинська, Г. Є. Улунова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 119 с.

4. Морева Н. А. Тренинг педагогического общения : учебное пособие [для вузов] / Н. А. Морева. – М. : Просвещение, 2003. – 304 с.

5. Обсуждаем проблемы воспитания: [методические разработки педагогических советов] / [под ред. Е. Н. Степанова, М. А. Александровой]. – М. : ТЦ “Сфера”, 2004. – 160 с.

6. Ольшанская Н. Техника педагогического общения: [практикум для учителей и классных руководителей]. / Наталья Ольшанская. – Волгоград : Учитель, 2005. – 74 с.

7. Педагогічне спілкування як взаємодія : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [www.horting.org.ua / node / 1437](http://www.horting.org.ua/node/1437).

Прислів'я про милосердя

Зміни гнів на милість!

Милість приміряє.

І на милість розум потрібен.

Милостивій людині і Бог подає.

Бог на милість не убогий.

Милість на суді схвалюється.

Замахнись, але не вдар!

Підійми руку та опусти!

На батозі далеко не проїдеш!

Частіше давай милостиню убогому, тоді ніколи не поменшиш своєї удачі.

Жебраку милість чинити – з Богом говорити.

Замість того, щоб нагодувати голодного рибою, дай йому сітку та навчи рибалити.

Будьте милосердні не лише до домашніх тварин, але й до домашніх взагалі.

У питаннях віри та надії людство розходиться, але усе людство єдине у милосерді.

Кістка, яку кинули собаці, не є милосердя; милосердя – це кістка, яку поділено із собакою, коли ти такий же голодний, як він.

Руки, які дарують допомогу – більш святі, ніж уста, які моляться про допомогу.

Мудрі думки про милосердя

Бути милосердним – це робити все, що в наших силах. *(Джон Дон)*.

Невдячність для безкорисливості не існує. *(Л. Сухоруков)*.

Найвища форма милосердя – прийняття та прощення того, хто завдає тобі поразки. *(Рахіль Алієв)*.

Найкраща перепустка до раю – милосердя. *(Т. Бауржан)*.

Істинно великим є той, хто має велике милосердя. *(Фома Кемпійський)*.

Головне в людині – здатність робити добро. *(В. Биков)*.

Призначення людини саме робити добро. *(В. Даль)*.

Ніщо так не прикрашає життя своє та інших людей як встановлена звичка бути доброю людиною. *(Л. Толстой)*.

Милосердя не може зашкодити: воно встановлює трон там, де він має бути, – в серці народу. *(У. Пімм)*.

Милосердя інколи нагадує сліпого, у якого поганий поводитир; гроші, які необачно роздаються, можуть наробити значно більше зла, ніж добра, сприяючи тим, хто користується благодіянням тільки задля безпечності, неробства і багатства. *(У. Пімм)*.

Найбільша цінність на Землі – людина. Щоб упорядкувати земну кулю, потрібно спочатку влаштувати людське життя. Щоб отримувати користь з ґрунту, копалень, вод, всіх сил нашої планети, необхідна людина і необхідне людство, все людство. Для того, щоб користуватися всіма благами життя, потрібна сумісна праця білих, чорних і жовтих людей. *(А. Франс)*.

Від однієї доброї людини увесь світ стає кращим. *(Н. Гарін-Михайловський)*.

Не роз'ятрюйте рани ближнього, страждаючому пропонуйте бальзам...Копаючи яму іншому, сам в неї потрапиш. *(К. Прутков)*.

Повнота серця – любов, увага до людей, природи – перша умова життя, право на життя. *(М. Соколов-Микитов).*

Найстрашніша річ – байдужість. Якщо з нею не боротися, то вона, як трясина, може погубити будь-яку людину. *(М. Танк).*

У високих душах жалість – частий гість. *(Д. Чоссер).*

Благання служити загальному благу повинно неодмінно бути потребою душі, умовою особистого щастя. *(А. Чехов).*

На світі залишаються жити добрі справи, все інше зникає. *(Ч. Айтматов).*

Люди, які печуться тільки про своє щастя, – абсолютно нікчемні. *(Б. Шоу).*

Якомога більше вчинків, які спонукають прагнення до моральної краси, прагнення зробити людям добро – це одна з найважливіших умов правильного включення особи в життя суспільства. *(В. Сухомлинський).*

Той, хто робить добро іншому, робить також добро самому собі, не в сенсі наслідків, але самим актом цього добра, оскільки свідомість зробленого вибору є вищою нагородою для людини. *(Сенека).*

Найкраще почати день так: думати під час пробудження про те, чи не можна цього дня подарувати радість хоча б одній людині? *(Ф. Ніцше).*

Перемагай лють любов'ю, відповідай добром на зло, скупість перемагай щедрістю. *(Будда).*

Коли ти зробив добро кому-небудь і це добро принесло плоди, навіщо ти, як безрозсудний, домагаєшся й похвали і нагороди за свою добру справу?

(М. Аврелій).

Милосердя починається вдома, якщо для прояву милосердя потрібно кудись їхати, – те, що ти хочеш проявляти, навряд чи є милосердя.

Учення моє полягає єдино в тому, щоб мати чисте серце й любити ближнього, як самого себе. *(Конфуцій).*

Багато дітей знають, що означає страждати, але навряд чи вони знають, що інші істоти теж страждають. *(Ж.-Ж. Руссо).*

Треба пояснювати юнацтву призначення нашого життя, а саме – що ми народжуємося не тільки для самих себе, але й для Бога і для ближнього, тобто для всього роду; виходячи з цього переконання, кожен вже з дитинства звикає...надавати користь своїми послугами якомога більшому числу людей. Тоді лише наступив би щасливий стан, якби всі...знали б і уміли як один одному допомагати. (Я. Коменський).

Добро часто виходить від зла, але це не Божа, а не людська воля. Людина знає, що від зла може відбуватися тільки зло, так само як від добра добро.

(М. Ганді).

Колективні творчі справи

«Поділися своє усмішкою».

Завдання дітям:

Діти! Цю акцію присвячено дню літньої людини. Підготуйте вітальні листівки та святковий концерт для людей, які мешкають у домі-інтернаті.

«Пам'ять, обпалена війною».

Завдання дітям:

Діти! Підготуйте вітальні листівки, роздайте їх ветеранам. Також підготуйте святкове вітання ветеранам (вірші, пісні воєнних років); усний журнал «Пам'ять, обпалена війною» (вірші про Велику Вітчизняну війну; спогади ветеранів).

«Допоможемо людині літнього віку».

Завдання дітям:

Запропонуйте свою допомогу людині літнього віку, яка мешкає поруч зі школою-інтернатом. Обов'язково виконайте прохання цієї людини (купити хліб, свіжі газети, відправити листа поштою тощо). Піклуйтеся про цю людину!

«Допоможемо птахам».

Завдання дітям:

Діти! Спробуйте, використовуючи старі картонні коробки, нитки та ножиці, зробити годівнички для птахів. Вийдіть на подвір'я та повісьте свої

годівнички на деревах. Не забувайте покласти в них крихітки хліба або зерно. Птахи, безсумнівно, будуть вдячні вам за вашу турботу про них.

«Допоможемо довкіллю».

Завдання дітям:

Діти! Складіть, будь ласка, список дій, якими ви можете покращити становище довкілля (зібрати (по можливості) сміття у найближчій парковій або лісовій зоні, побудувати домівку для птахів, нагодувати бездомних тварин, посадити квіти або дерева біля школи-інтернату, піклуватися про домашніх та безпритульних тварин тощо)).

«Наші маленькі бездомні друзі!»

Завдання дітям:

Діти! Чи звертали ви увагу, що вулицею бродить багато бездомних кішок та собак? Не всім їм пощастило жити в теплих домівках та їсти смачну їжу. Давайте зараз вийдемо на вулицю й нагодуємо тих бездомних тварин, яких зустрінемо.

«Допоможемо один одному».

Завдання дітям:

Діти! Запитайте у своїх друзів, чи не потрібна їм ваша допомога (допомогти зробити домашнє завдання, скласти речі, книжки на місце тощо). Допоможіть один одному в цих нескладних справах.

«Чарівник».

Завдання дітям:

Діти! Намалюйте те, про що ви мрієте. Подивіться на малюнки один одного та уявіть себе чарівниками, які можуть виконати намальоване побажання товариша. Виконайте їхнє прохання, якщо це можливо.

Розробки виховних годин

Виховна година на тему «Доброта» (1 клас)

Мета: дати уявлення про доброту, вчити учнів виявляти доброту до інших; викликати у вихованців бажання робити добро людям.

Обладнання: плакат «Правила доброти», костюм Феї Добра, м'яч, кольорові олівці, фломастери, папір.

Хід заняття

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

– Діти, сьогодні ми поговоримо з вами про доброту.

Читання казки «Їжачиха-кравчиня».

Жила собі в лісі Їжачиха-кравчиня. Не було в неї жодної вільної хвилини: то зайці просили нові шубки на зиму пошити; то в білочки вушка мерзли, і вона вирішила шапочкою обзавестися. Навіть квітам, кущам і деревам Їжачиха допомагала. Обдере хтось кору, обірве листя дерева і кущі, кличуть Їжачиху. Вона пришиє кору і листя на місце, і все миттєво приросте. Мабуть, голки та нитки Їжачихи були чарівні. Справа в тому, що голки вона в себе брала, а нитки їй павучки лісові виготовляли.

Одного разу замовлень у Їжачихи було так багато, що вона з ніг збилася.

Уже смеркало, коли Їжачиха поспішила до яру, де її олениця з оленям чекали. Мисливець стріляв у них, та схибив, але куля зачепила бік в оленяти й порвала його гарну шкурку. Мама олениця дуже хвилювалася за синочка і, побачивши Їжачиху, промовила:

– Йди відсіть, невідомий звір, тут мій синочок лежить, у нього шкурка подерта. Ми Їжачиху чекаємо.

– Ти що, оленице, я – Їжачиха, – здивувалася Їжачиха.

– Ой, перепрошую, обізналась я. Та це й дивно, я звикла до їжаків із голками, а в тебе одна тільки голка із павутинням посеред спини стирчить.

Тоді зрозуміла Їжачиха, що всі свої голки витратила, але перейматися цим було ніколи: оленятко лежало, закривши очі. Їжачиха висмикнула останню голку, затигнула в неї павутинку, і через хвилину шкура оленяти була акуратно зашита. Мама олениця облизала рану теплим язиком, і олень відкрив очі.

– Матусю, – сказало воно, – у мене більше не болить бік. А потім уп’ялося в Їжачиху:

– Мамо, це хто: хом’як чи ховрашок ?

Олениця сердито шикнула на нього:

– Це Їжачиха. Вона тобі шкурку зашила. Замість того, щоб дурниці питати, краще подякувати їй.

– Мамо, я не знав, що Їжачихи голі бувають, я вважав – вони в голках.

Далі Їжачиха не слухала. Сумна, вона вибралася з яру, сховалася під високою ялиною і тихо заплакала. Красуня ялина похитала пухнастими вітами:

– Тебе хтось скривдив, Їжачихо?

– Ні, я сама себе скривдила. Усі голки витратила на шиття і перетворилася на голого звіра. А ти, ялино, як здогадалася, що я – Їжачихо?

– У нас, дерев, особливе чуття, тому я тебе ніколи ні з ким не спутаю. А біді твоїй нескладно зарадити, – не тільки в тебе однієї голки ростуть, – ласкаво додала ялина і сильно струснула своїм гіллям.

Їжачиха відчула поколювання і помацала себе лапкою. Густі ялинкові голки обліпили її, і Їжачиха стала ще гарніша, ніж колись. Вона подякувала ялині й радо побігла додому вечеряти.

Зайчення, яке трапилося їй назустріч, захоплено вигукнуло:

Ой, Їжачихо, яка в тебе гарна шубка стала: зелена і пухнаста ! А шили нові голки навіть краще, ніж колишні.

Запитання.

1. Якою була Їжачиха?

2. Як ти вважаєш, кому ще Їжачиха допомагала в лісі?

3. Перелічи добрих мешканців світу природи і поясни, чому вони добрі (Наприклад, дощик напуває землю; травою годують тварин; сонце всіх зігріває).

Вихователь: Діти! Що таке доброта?

Доброта – це чуйне, привітне, доброзичливе, дружнє ставлення до людей. Без доброти світ не може існувати.

Ознайомлення з правилами Доброти.

Вихователь. Діти! До нас завітала Добра Фея, яка розповість вам про правила доброти.

Фея. Любі діти! Людина починається з добра,

З уміння співчувати, захистити –

Це зрозуміти всім давно пора,

Бо ми прийшли у світ добро творити.

Правила доброти дуже прості, треба тільки навчитися їх виконувати.

– Допомагай слабким, маленьким, хворим.

– Жалій інших, а не себе.

– Ніколи не заздри.

– Шануй працю інших людей.

– Допомагай друзям у біді.

– Прощай іншим помилки.

– Не будь жадібним.

– Люби своїх близьких.

Асоціативний куш. (Діти добирають слова, що підходять до слова «Доброта») (Наприклад, співчуття, допомога, доброзичливість, любов, щедрість, турботливість тощо).

Вихователь. Діти! Яких добрих казкових героїв ви знаєте?

Складаємо прислів'я про добро

1. Думай добре, роби добре не доводитьь

2. Добро плодить добро.....не поїдеш.

3. У кого є злість,,.....і буде добре.

4. На злі далекоа зло плодить зло
5. Злість до добра.....той своє серце їсть.

Гра «Подумаємо про доброту».

Усі діти стають у коло. Одна дитина грає роль Доброти. Вона виходить за двері й думає, що доброта може зробити для кого-небудь із друзів. Вихователь відчиняє двері, і всі голосно говорять: «Наші двері відчиняємо, Доброту в гості чекаємо!»

«Доброта» заходить, бере одну дитину за руку, виводить її на середину кола й каже, що сьогодні зробить для цієї дитини.

Динамічна хвилинка «Добрий дощик»

Вихователь поділяє дітей на пари, потім читає вірш. Одна дитина з пари витягує руки долоньками догори. Інша стукає пальчиками по долоньках свого друга, зображуючи той чи інший дощ: дрібний грибний, теплий, ласкавий, літній, осінній, грозову зливу.

Дощ лив, лив,лив,
Діжки повні нам налив,
Усі дерева напоїв
Землю-матінку умив.

Гра «Добрі люди».

Діти сідають у коло. Кожному з них по черзі вихователь кидає у руки м'яч. Той, хто спіймав м'яч, називає будь-яку добру людину і пояснює, чому вона добра.

Підсумок заняття.

Створення «Сонячної квітки».

Вихователь. Добро – це найголовніше, що є на Землі. Воно, як сонечко, зігріває нас, пестить своїми промінцями. Давайте кожен з вас намалює своє добре сонечко, яке містить стільки промінців, скільки добрих вчинків ви зробили останнім часом.

І от зраз у в нашому класі засяє справжня Сонячна квітка добрих справ. Ось так із маленьких сонечок утворилося велике сяюче СОНЦЕ ДОБРОТИ.

Поспішайте робити добро, і тоді на серці буде затишно і спокійно, бо так чудово бути добрим, дарувати тепло своїх сердець іншим.

Література

1. Година спілкування ; 1 клас / Упоряд. М. О. Володарська. – Х.: Видавництво «Ранок», 2011. . – 176 с.
2. Лопатіна О. О. Казки про чесноти для дошкільнят / О. О. Лопатіна, М. В. Скребцова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 128 с.
3. Початкова школа : науково-методичний журнал – № 5 ,2012. – С. 24–27.
4. Токар Н. Уроки доброти / Н. Токар // Початкова школа : науково-методичний журнал – №11, 2012, – С. 52–53.

Виховна година на тему «Турботливість» (1 клас)

Мета: дати уявлення про турботливість; вчити учнів виявляти турботу про інших; викликати у вихованців бажання виявляти турботливість до інших.

Обладнання: кольорові олівці, фломастери, папір, м'яч.

Хід заняття

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

– Діти, сьогодні ми поговоримо з вами про турботливість.

Читання казки «Буркотливий Їжачок»

У родині їжачків народилося маля. Мама-їжачиха дуже його любила й балувала. Щоранку приносила йому грибочки та горішки лісові, а Їжачок лежав і бурмотів: «Тільки в нас, у їжаків, колючки. Отже, ми кращі за всіх, а нас ніхто не любить. І скільки така несправедливість триватиме?»

Та ось Їжачиха захворіла. У неї був жар, і вона не могла підвестися з ліжка. Даремно Їжачок чекав смачної їжі. Цілий день він злився, бурчав, кречав і, урешті-решт, сам вирушив за їжею.

– Гей, Їжачку, показати тобі дорогу до малиннику? Ти ціле відерце набереш і маму свою вилікуєш! – крикнула Руда Білка, побачивши Їжачка.

– Мені б грибів і горішків лісових. Білко, ти не знаєш грибні місця? – відповів Їжачок.

– Руда Білка тільки хвостом махнула і сховалася в дуплі.

– Теж мені, сусідка, ось уколю її голками, – розсердився Їжачок і поплентався далі.

– Гей, Їжачку, ти поряд із малинником! – крикнула сорока, яка спостерігала за Їжачком.

– Що ви з цією малиною причепилися! Мамі моїй вона не потрібна. Їй потрібно, щоб я знайшов собі харчі й наївся, – пробурчав Їжачок.

– Їжачку, ти вже в малиннику, подивися, скільки стиглих ягід! – стрекотіла сорока. Їжачок озирнувся і бачить: навколо ягід – сила-силенна!

– Оце так! Наїмся і тут-таки переночую, а то сутеніє вже. Уранці, як прокинуся, знову малиною поснідаю, – радісно подумав Їжачок і потягнувся за соковитою ягідкою.

– Ягідка раптом зникла. Їжачок потягнувся до іншого куща – і на ньому зникли ягоди.

– Чудасія! Навіть ягоди від тебе, Їжачку, ховаються, – застрекотіла сорока.

Заплакав Їжачок від образи. Зглянулася на нього маленька ягідка і прошепотіла:

– Їжачку, не плач, біжи додому за відерцем, а потім повертайся. Набереш малини, а я тебе навчу, як малиновий напій робити, – мама твоя вип'є його й одужає.

– Як же я відерце наберу, коли ви ховаєтеся? – недовірливо запитав Їжачок.

– Ми мамі твоїй допомогти хочемо. Якщо ти малини наїсися й іти зовсім не зможеш, мамі твоїй зовсім погано стане, – відповіла ягідка.

– Гаразд, збігаю за відерцем, – вирішив Їжачок і побіг додому.

Коли він повернувся до малиннику, уже смеркало, але ягідки самі стрибнули прямо до його відерця, і воно вмить наповнилося. Та ягідка, що з

Їжачком розмовляла, нагорі опинилася. Вона нетерпляче сказала: «Швидше, Їжачку! Неси нас до своєї мами!» і, Їжачок, схопивши відерце, чимдуж побіг додому. Удома маленька ягідка допомогла йому зробити малиновий напій. Їжачиха випила відразу кілька чашок і заснула міцним, спокійним сном.

Незважаючи на голод, Їжачок уперше в житті був задоволений. Він вирішив подихати свіжим повітрям перед сном, відкрив двері й мало не спіткнувся об корзину, повну лісових частувань – горішків і грибів.

Їжачиха прокинулася наступного ранку здоровою. Разом із Їжачком вони накрили стіл біля своєї нори, розклали лісове частування й покликали в гості своїх друзів.

Відтоді Їжачок змінився. Мама його вдома залишилася, а він сам за харчами ходив. Колючки його відразу зміцніли, і настрої покращився. Але найголовніше – у нього з'явилося багато друзів. Їжачок тепер часто розмірковував: «Чому я раніше думав, що нас, їжачків, ніхто в лісі не любить?».

Запитання

1. Якщо б мама їжачка не захворіла, чи змінився б він коли-небудь?
2. Як ви думаєте, що більше допомогло мамі Їжачка одужати: малиновий напій чи дбайливість сина?

Вихователь. Турботлива людина цікавиться справами свої друзів і допомагає їм. Турбота виявляється в словах і справах.

Гра «Дбаємо про товаришів».

Діти шикуються в ряд за три кроки від вихователя. Вихователь кидає м'яч по черзі кожному і запитує, як можна проявити турботливість у таких ситуаціях:

- якщо у товариша поганий настрої;
- товариш погано почувається;
- на вашого товариша загарчав злий собака.

Той, хто знайшов спосіб допомогти товаришу, робить крок уперед. Найтурботливіший той, хто першим дійде до вихователя.

Вихователь. Діти! Я хочу, щоб ви виконували в житті все, про що ви говорили у грі.

Підсумок заняття.

Малюнок «Квітка допомоги»

Вихователь. Які п'ять добрих справ ти зможеш зробити для друга? Намалюй квітку допомоги з п'ятьма пелюстками. Зроби всі справи, що ти задумав, і подаруй квітку другу!

Вихователь. Будьте турботливою людиною, цікавтеся справами своїх друзів та близьких людей. Допомагайте і словом і справою.

Література

1. Лопатіна О. О. Казки про чесноти для дошкільнят / О. О. Лопатіна, М. В. Скребцова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 128 с.
2. Фесюкова Л. Б. Настільна книга вихователя старшої групи / Лариса Борисівна Фесюкова. – Х. : Веста: Вид-во «Ранок», 2009. – 176 с.

Виховна година «Ми навчаємося піклуватися про інших» (1 клас)

Мета: вчити учнів піклуватися про інших; викликати у дітей бажання піклуватися про оточуючих.

Обладнання: картки із зображенням звірів, кольорові олівці, фломастери, папір.

Хід заняття

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

Вихователь: прослухайте вірш «Веселий зоопарк»

«Веселий зоопарк»

В зоопарку – шум і гам,

Що ж це трапилося там?

Всім звірятам спозаранку

Переплутали сніданки.

– Чом у мисочці пшоно?

– Зовсім не для мавп воно!

Тут озвався какаду:

– Ми потрапили в біду!

Лев розгнівано гарчить:
– Чом це тут банан лежить?
– Ці банани – всі це знають
– Тільки мавпи полюбляють!
– Охо-хо! – верблюд зітхав. –
– Я б колючку пожував.
– Хто це м'яса дав мені?
– Я його не хочу, ні!
– Невдоволена вовчиця
– В миску дивиться і злиться.
– Каже: – Я вам не телиця,
Щоб жувати цю травицю.
– І горіла сумувала,
– З клітки тихо промовляла

Став він голосно кричати
І людей на поміч звати.
Галас він такий здійняв,
Що директор вмить примчав.
Заспокоїв він звірят:
– Зараз наведу я лад!
Я верблюду сіна дам,
М'яса кину я вовкам,
А для мавпочки для Яни
Будуть три смачні банани.
На здоров'я! Пригощайтесь
І на нас не ображайтесь!

Г. Геращенко

Вихователь. Діти! Хто з вас хоче розповісти цей вірш своїми словами? *(діти розповідають вірш)*. Давайте поміркуємо і відповімо на запитання: «Як могло статися так, що тваринам у зоопарку переплутали їжу?»

Діти! Скажіть, будь ласка, чи відповідає назва «Веселий зоопарк» змісту вірша? Вигадайте підходящі назви.

Експрес-опитування на тему «В зоопарку»:

- Для чого люди будують зоопарки?
- Де тваринам краще жити – на волі чи в зоопарках?
- Як працівники зоопарків дбають про тварин?
- У яких зоопарках тваринам краще – там, де тварин тримають у клітках чи в умовах, наближених до природних?
- Як можна гостям виявити любов і увагу до тварин у зоопарку?
- Чого ніколи не слід робити людям у зоопарках?
- Хто лікує тварин у зоопарках? Люди яких професій працюють там?

Завдання. Скласти продовження розповіді.

Допоможемо ведмежаті

Було собі ведмежатко. Воно охоче веселилося, іноді пустувало, іноді вередувало, іноді ховалося від мами й тата. Одного разу приїхали люди й забрали ведмежатко до зоопарку. Засумували його батьки. Ще сумніше жилося маленькому ведмежаті в зоопарку без мами, тата, лісових друзів, лісу. Але поступово воно звикло до нової домівки, познайомилося й подружилось зі своїми сусідами. Ведмежаті подобалися гості, які приходили до його вольєра і віталися з ним. Якось маленькі діти вирішили пригостити ведмежатка шоколадними цукерками й морозивом. Він із задоволенням усе з'їв. А за годину у ведмежатка заболів животик...

Підсумок заняття.

Підготовка плакату методом колажу:

«Ми скажемо вам так: ви приходьте в зоопарк,

На тварин усіх погляньте, тільки – цур! Ви їх не вадьте!»

Література

1. Година спілкування ; 1 клас / Упоряд. М. О. Володарська. – Х.: Видавництво «Ранок», 2011. . – 176 с.
2. Фесюкова Л. Б. Настільна книга вихователя старшої групи / Лариса Борисівна Фесюкова. – Х. : Веста: Вид-во «Ранок», 2009. – 176 с.

Виховна година «Милосердя» (1 клас)

Мета: з'ясувати зміст понять «милосердя», «співчуття»; вчити аналізувати й оцінювати вчинки своїх ровесників, розпізнавати емоційний стан інших людей; виховувати почуття гідності, чуйності, доброти, любові до ближнього, розвивати почуття відповідальності за свої вчинки і викликати бажання творити добро та бути милосердним.

Обладнання: ручки, папір, фломастери.

Хід заняття

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

– Діти, сьогодні ми поговоримо з вами про милосердя. Щоб говорити про милосердя, треба точно знати, що означає це слово. *(Вихователь записує на дошці слова: милосердя, милосердний, добрий, співчувати, пояснює дітям значення цих слів).*

Милосердя – це добре, співчутливе ставлення до когось, вияв жалості, любові, тобто добре серце.

Милосердний – готовий надати безкорисливу допомогу, поспівчувати.

Добрий – готовий надати допомогу, поспівчувати.

Співчувати – ставитися з розумінням, з жалістю чийогось горя.

Учень.

Милосердний – серцю милий,
Співчувати вміє,
Він привітний, незлобливий,
Словом душу гріє,
Вміє весело сміятись,
Гнів і сум здолає.
Для людей він звик старатись –
Добру вдачу має.

Учениця.

Ділом людям допоможе,
Скаже добре слово.
Добре все зробити може –
Він на це готовий.
Благородний, дивовижний,
Має добру вдачу,
Чесний, вірний, світлий, ніжний –
Вас такими бачу!

Завдання. Доберіть до слова «милосердя» протилежні за значенням слова (*жорстокість, байдужість*).

Вихователь. Розповідь з елементами бесіди.

– З давніх часів доброта і милосердя були традиційними для нашого народу. Природним вважалося допомогти знедоленому, нещасному, поділитися шматком хліба, дати притулок бездомному, захистити старість, немічність, порятувати хворого чи каліку, захистити скривдженого.

Милосердя, чемність, доброта – це крила, на яких тримається людство. Найкращу пораду дає нам наймудріша книга Біблія. Вона вчить: «Стався до людей так, як би ти хотів, щоб ставилися до тебе». А ще Біблія вчить: «Якщо хтось зробив тобі добро, пам'ятай про це завжди і воздай добром за добро, а якщо ти зробив комусь добро – забудь і не кричи про це на кожному кроці, і не вимагай винагороди».

Інсценізація оповідання «Іменинний обід»

(за В. О. Сухомлинським)

Автор. У Ніни велика сім'я: мати, батько, двоє братів, дві сестри й бабуся. Ніна найменша: їй восьмий рік. Бабуся – найстарша: їй вісімдесят два роки. У бабусі руки тремтять. Несе ложку бабуся – ложка дрижить, крапельки падають на стіл.

Ніна. У мене незабаром день народження.

Мама. Так, доню, і на твої іменини у нас буде святковий обід. Ти можеш запросити на свято своїх подруг.

Ніна. Добре, матусю!

Автор. Ось і настав цей день. Мама накрила стіл білою скатертиною.

Ніна. Ой, ще й бабуся за стіл сяде! Та в неї ж руки тремтять. Подруги сміятимуться. Розкажуть потім у школі, що у моєї бабусі руки тремтять. Мамо, хай бабуся сьогодні за стіл не сідає.

Мама. Чому?

Ніна. Бо в неї руки тремтять. Капає на стіл.

Автор. Мама зблідла. Не сказавши й слова, вона зняла зі столу білу скатертину і сховала її в шафу. Довго вона сиділа мовчки....

Мама. У нас сьогодні бабуся хвора. Тому іменинного обіду не буде. Вітаю, Ніно, тебе з днем народження! Моє тобі побажання: будь справжньою людиною!

Обговорення оповідання В. Сухомлинського «Іменинний обід»

Запитання.

1. Що означає бути справжньою людиною?

(Бути справжньою людиною – це поважати старість, бути милосердним – виявляти співчуття, дбайливо ставитися до проявів старості, пам'ятати, що ніхто в цьому житті не вічний, кожен буде колись старим і немічним).

2. Чи є Ніна справжньою людиною? Чому? *(Дівчина ще не навчилася бути доброю й милосердною, поважати старість).*

3. Щоб ви порадили Ніні?

Читання оповідання «Першокласниця».

До школи поспішали дві дівчинки, Надійка і Катруся. Обидві першокласниці.

Тільки-но дівчатка вибігли на східці, як їм назустріч – дідусь. Він стукав поперед себе довгим сучкуватим ціпком, невпевнено ступав ногами.

«Сліпий, мабуть», – подумала Надійка.

– Давай допоможемо йому, – сказала вона подружці.

– Та ти що! Ми ж запізнимось на урок. Від учительки перепаде, – відповіла Катруся і побігла.

– Надійка постояла трохи нерішуче, потім підійшла до старого.

– Дідусю! Давайте я переведу вас до тротуару.

– От спасибі тобі, дочко, – сказав сліпий. Зійшовши на тротуар, дідусь зупинився.

– Дякую, дівчинко. Рости здорова й щаслива, – сказав він і пішов далі: тук-тук-тук – мацав він ціпком дорогу.

Надійка чимдуж побігла до школи.

У цей час у першому «А» класі вчителька робила перекличку.

– А де ж Надійка? – запитала вона, подивившись на Катрусю.

Дівчинка встала, знизала плечима.

– Вона переводить через дорогу якогось діда...

Катруся хотіла щось ще додати, але в цю хвилину відчинилися двері і до класу увійшла Надійка. Вона тихо привіталась, винувато залякла біля порога.

– Вибачте, Маріє Іванівно. Я запізнилась тому, що...

– Знаю, іди на своє місце. Ти правильно зробила, - лагідно мовила вчителька.

(З журналу)

Запитання для учнів.

1. Про кого з дівчат скажемо: милосердна, добра?
2. А що скажете про Катрусю?
3. Що казала вчителька Катрусі? Чому?
4. Чи звертався хтось до вас за допомогою, або, може, хтось сам допомагав іншим? Можливо, хтось із ваших друзів зробив гарний вчинок?
5. Чи може милосердна людина пройти повз чужу біду? Що означає вислів: «Співчуття лікує душу»?

Гра «Співчутливі слова».

Вихователь просить дітей назвати які-небудь співчутливі слова, або вирази. Усе перераховане записується на дошці. Дітям пропонується уважно подивитися на своїх друзів і подумати, хто з них потребує співчуття.

Потім діти на листочках виражають своє співчуття кому-небудь із класу, не підписуючи свого імені. Педагог збирає всі листочки і роздає їх адресатам. Потім вихователь разом із дітьми обговорює, чи потрібні дітям слова співчуття.

Складання Сенкану (неримованого віршу) на тему «Милосердя»

Завдання:

1. Перший рядок має містити слово, яке позначає тему. (Відповідає на запитання: «що?»)

2. Другий рядок – це опис теми, відповідає на запитання: «який?».

3. Третій рядок називає дію, пов'язану з темою, відповідає на запитання: «що робить?».

4. Четвертий рядок є фразою, яка висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговореного.

5. Останній рядок складається з одного слова-синоніма, в ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок.

1. Милосердя.

2. Добре, співчутливе, чуйне, безкорисливе, турботливе.

3. Підтримує, співчуває, втішає, виховує, рятує.

4. Милосердя – здатність відгукуватися на чужу біль.

5. Милосердя – співчуття.

(Такі вірші є чудовим інструментом для синтезу інформації, для оцінки міри розуміння учнем матеріалу для творчого формулювання думок. Сенкани є швидким і водночас потужним інструментом для обміркування).

Підсумок заняття.

Вихователь. Будьте милосердними! Хай у вашому серці буде любов і жалість, доброта і ласка, радість, і щастя!

Література

1. Бахтінова О. В. Матеріали до уроків етики [1–4 класи] / Оксана Вікторівна Бахтінова. – Х. : Вид-во «Ранок – НТ», 2010. – 208 с.

2. Бандура В. С. Морально-етичне виховання. 1 – 4 класи (за програмою Л. М. Слотвинської). Посібник учителя. / В. С. Бандура та інші. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 494 с, [2].

3. Година спілкування ; 1 клас / Упоряд. М. О. Володарська. – Х. : Видавництво «Ранок», 2011. – 176 с.

4. Красоткіна Н. Г. Виховні години у початкових класах / Надія Красоткіна. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 176с.

5. Початкова школа : науково-методичний журнал – № 5 ,2012. – С. 24–27.

Виховна година на тему «Співчуття та сприяння» (2 клас)

Мета: сприяти формуванню в учнів співчуття, співпереживання, сприяння, любові та милосердя; викликати у вихованців бажання співчувати, співпереживати, виявляти сприяння, любов і милосердя до оточуючих.

Обладнання: картки із словами «співчуття», «сприяння»; плакат (поради «Як слухати співрозмовника»), ручка, папір.

Хід заняття

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години. *(На дошці записано: «І добро, і зло починається в нашому серці»).*

– Діти, зверніть увагу на дошку. Давайте прочитаємо написаний на дошці вислів.

– Як ви його розумієте? Що можете сказати з цього приводу?

– Сьогодні ми з вами поговоримо про два важливі поняття, без яких наше життя неможливо себе уявити – це «співчуття», «сприяння». *(Прикріплюємо на дошку картки зі словами: «співчуття», «сприяння»).*

– Діти! Зараз ми з'ясуємо, чи потрібно нам у житті співчуття та сприяння.

Читання оповідання «Покинуте кошеня»

Хтось виніс із хати маленьке сіре кошенятко й пустив його на дорогу. Сидить кошеня та й нявчить. Бо хоче додому, до матусі. Проходять люди, дивляться на кошеня. Хто сумно хитає головою, хто сміється. Хто жаліє: бідне кошенятко, та й іде собі.

Настав вечір. Зайшло сонце. Страшно стало кошеняткові. Притулилося воно до куща та й сидить – тремтить. Поверталась із школи маленька Наталочка. Чує – нявчить кошеня. Вона не сказала ні слова, а взяла кошеня й понесла додому. Пригорнулося кошенятко до дівчинки. Замуркотіло. Раде-радісеньке.

(Василь Сухомлинський)

Запитання

1. Чому кошенятко опинилося на вулиці?
2. Як можна назвати людей, які вигнали тваринку з дому?
3. Чи можна назвати дійсно добрими, хто співчував біді, але йшов собі далі?
4. Як вчинила Наталочка?
5. Про які риси її характеру ви дізналися?
6. Придумайте продовження цієї історії.

Вихователь. *Співчуття* – прагнення турбуватися про інших, коли вони потребують допомоги; вміння ставити себе на місце іншого.

Людина, яка співчуває не є байдужою до того що відчують оточуючи. Така людина не пройде повз того, кому погано. *Співчуття* змушує людей робити добрі справи, любити навіть тих, хто їм не подобається. І все це – турбота про тих, кому тяжко. Отже, **співчуття** – це прагнення турбуватися про тих, хто потребує допомогти; це вміння бути уважним один до одного.

Вихователь. Діти! Ви, напевно, чули коли-небудь таке висловлювання: «Ось, розповів про свою біду близькій людині, він уважно мене вислухав і на душі стало легше».

– Коли людині сумно, самотньо або людина чимось засмучена, вона потребує того, щоб хтось вислухав її, і тоді людина почуває себе краще. Але, як ми слухаємо того, хто нам сповідується? Насправді «слухати серцем» іншу людину – це вміння, яким більшість людей не володіє. Подумайте, скільки годин у вас уходить на те, щоб навчитися писати і читати? Але у нас немає уроків слухання.

Вихователь. Учні нашого класу заздалегідь приготували декілька порад, які допоможуть вам слухати не лише вухами, а й серцем.

Читання учнями порад «Як навчитися слухати співрозмовника»

1. Намагайтеся зрозуміти, що відчуває інша людина.

2. Слухайте все, що вам говорять, не зупиняючи і не перериваючи мовця.
3. Уважно та зацікавлено дивіться на свого співрозмовника.
4. Якщо вам важко не думати про сторонні речі, спробуйте уявити собі, що б ви відчували, якби ви були на місці співрозмовника?
5. Не розповідайте про те, що з вами сталася схожа подія, надайте можливість співрозмовнику говорити і вислухайте все, що він хоче сказати.

Вихователь. Діти! Перед читанням порад «Як навчитися слухати співрозмовника», я сказала : «Слухати серцем». Що це означає?

– Що, по-вашому, означають такі словосполучення: «велике серце», «черстве серце», «гаряче серце», «добре серце»? (*Обговорення*).

– Як вчиняє людина з «великим серцем»? (*Ця людина радіє іншим, приділяє їм свій час, хоче, щоб його близькі, друзі, незнайомі люди – всі були щасливі*).

– А де бере початок любов до людини?

– Звичайно, в серці. Серцем ми відчуваємо одне одного, і тоді співчуття є щирим. Отже, співчуття має бути щирим.

Робота з картинками.

Вихователь. Діти! Розгляньте картинки. Чи можемо ми сказати за виразом обличч людей, яких зображено на картинках, що їхнє співчуття є щирим.

Робота над поняття «сприяння».

Групова робота.

Вихователь. Діти! Ми з вами з'ясували, що співчуття починається всередині нас – в нашому серці, але лише після того, як ви відчули себе на місці цієї людини. *Важко виявити своє почуття у вчинках, а це і є сприяння.*

Читання оповідання «Красиві слова і красиве діло»

Серед поля стоїть маленька хатина. Її побудували, щоб у негоду люди могли сховатися й пересидіти в теплі.

Одного разу серед літнього дня захмарило й пішов дощ. А в лісі в цей час було троє хлопців. Вони сховалися в хатинці й дивилися, як з неба ллє, мов із відра.

Коли це бачать: до хатини біжить ще один хлопчик. Незнайомий, мабуть, з іншого села.

Одежа на ньому була мокра, як хлющ. Він тремтів од холоду.

І ось перший із тих хлопців, які сиділи в сухому одязі, сказав:

– Як же ти змок на дощі! Мені жаль тебе...

Другий теж промовив красиві й жалісливі слова:

– Як страшно опинитися в зливу серед поля! Я співчуваю тобі...

А третій не сказав ні слова. Він мовчки зняв із себе сорочку й дав її змоклому хлопчикові. Той скинув мокру сорочку й одягнув суху.

Гарні не красиві слова. Гарні – красиві діла.

(Василь Сухомлинський)

Запитання

1. Як поспівчували діти змоклому хлопчикові?
2. Хто насправді виявив милосердя і співчуття, сприяння?
3. Яка головна думка оповідання?

Групова робота.

Скласти список дій, які, на вашу думку, є сприянням.

(Учні складають список). Приблизний список:

1. Заступитися за того, кого дражнять в школі.
2. Уважно та терпеливо вислухати подругу, коли в неї виникли труднощі.
3. Допомогти другові зробити математику, незважаючи на те, що він хоче піти гуляти.

Вихователь. Уявіть, що у вас контрольна з математики, і ваш друг питає у вас відповідь. Якщо ви йому підкажете, чи буде це сприянням по відношенню до друга? По відношенню до вчителя?

- У даному випадку такий вчинок можна назвати ведмежою послугою.
- Як же може виражатися сприяння?

Сприяння – прагнення віддавати, любити, допомагати.

Підсумок заняття.

Вихователь. Діти! Ми маємо виражати співчуття по відношенню до людей?

– До чого і до кого ми ще можемо виявляти таке почуття?

– Так, діти, любов і турбота про тварин, про природу – це один із видів співчуття. Світ природи також потребує співчуття, сприяння.

– Яке споріднене (слово-синонім) можна дібрати до цих двох понять? (*Співпереживання*).

– З чого починається любов до людей і чим вона завершується? Любов до людей починається із співчуття, а завершується сприянням.

– Голосніше за будь-які слова про це говорять наші вчинки!

– Давайте, діти, будемо любити один одного, поважати один одного. Нехай у вашому серці завжди живе добро, і тоді наше життя стане кращим, красивішим, багатшим.

Література

1. Бахтінова О. В. Матеріали до уроків етики [1–4 класи] / Оксана Вікторівна Бахтінова. – Х. : Вид-во «Ранок – НТ», 2010. – 208 с.

2. Бандура В. С. Морально-етичне виховання. 1 – 4 класи (за програмою Л. М. Слотвинської). Посібник учителя. / В. С. Бандура та інші. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 494 с, [2].

3. Грядова В. В. Что такое сочувствие и содействие // В. В. Грядова // Початкове навчання та виховання – № 14–15 (198–199), травень, 2009. – С. 48–49.

Виховна година «Що таке байдужість» (2 клас)

Мета: дати дітям поняття про негативну рису характеру – байдужість, довести її нікчемність; формувати активну життєву позицію; розвивати вміння співчувати, допомагати, активно включатись у події; викликати бажання піклуватися про інших.

Обладнання: плакат із визначеннями понять «байдужість», «вороги байдужості», «кредо байдужості».

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

Вихователь. Кожен з нас живе у людському суспільстві, тобто серед людей, а тому здатний бачити хороше й погане в людській поведінці, в їхніх стосунках, то ж відповідно і реагувати на прояви цих стосунків. І хоч ви ще малі, але вас також щось бентежить, а щось дратує; щось вам подобається, а щось – ні, з чогось хочеться сміятися, а інше – викликає сльози. Ось така жива реакція людини говорить про те, що вона небайдужа, активна, здатна проявляти емоції. І дуже погано, коли людина виросла байдужою, коли вона не вміє порадіти за іншого чи поспівчувати в горі. Того, хто лише про себе думає, про своє благополуччя, називають байдужим, черствим, егоїстичним.

– Діти! Як ви вважаєте, бути такою людиною добре чи погано? (Відповіді учнів).

Розповідь вихователя

Що ж таке байдужість?

Кожного дня нас оточують різні люди. Їх багато, але вони не схожі між собою: Пихаті й веселі, щасливі й не дуже, горді й такі, що завжди плазують, добрі й злі, черстві та м'якосерді, байдужі та безсердечні. Справді, є різні люди на світі, з різними натурами, характерами, інтересами та смаками. А все хочеться вірити, що більше хороших людей. Письменник, учений Білецький-Носенко писав: «Думай добре, роби добро – і все буде добре». Робити добро треба, бо людина, яка не відчуває приязні до інших людей, руйнує себе як

особистість. Байдужа та зла людина ніби постійно обкрадає себе, не вміє посправжньому радіти, сміятися, любити, і якщо з юних літ не навчилася тамувати в собі роздратування, недовіру, байдужість, душа людська не ширшає – вона обростає ненавистю, поїдає саму себе. А потім дивишся – висохло в душі живильне джерело, що допомагало жити, вірити, рухатися вперед. Отже, добро – не наука, а дія. Чому же часто люди не діють так, як підказує добро? Часто цим діям заважає байдужість.

Згадаймо хлопчика в оповідання Ф. Достоєвського «Хлопчик у Христа на ялинці». Він помер у переддень великого свята від холоду й голоду. Усі, хто зустрічав його в ту ніч, проходили повз, не протягнувши руки допомоги. Хлопчик помирав, усіма забутий і нікому не потрібний, під вікнами великого будинку. Там було тепло, весело, багато ласощів і подарунків. Але Байдужість, як страж, стояла біля дверей цього будинку. Саме вона винна у смерті героя оповідання.

Байдужість не тільки забирає людські життя – вона ще й нищить природу. Так, дуже часто ми залишаємось осторонь екологічних проблем, стаючи пасивними спостерігачами, у той час, як усе менше і менше на нашій Землі залишається місць, де б людина почувала себе в цілковитій безпеці [3, с. 81–82].

Вихователь.

«Не бійся друзів: найбільше, що вони можуть зробити, – це зрадити вас. Не бійся ворогів: найбільше, що вони зможуть зробити, – це вбити вас. Бійся байдужих: це з їхньої мовчазної згоди відбуваються у світі і зрада, і вбивство, і всі нещастя на Землі». (*Р. Еберхарт*).

Якщо ми не будемо байдужими чи черствими, то в майбутньому матимемо справжній храм людської душі, в якому місця для байдужості не буде.

Читання оповідання «Байдужість»

Жила в нашому селі бабуса Арина. Така стара, що ніхто і не пам'ятав скільки їй років. У бабусі двоє сусідів – обидва трактористи. В одного була дочка Галя, семикласниця, а в іншого – Ніна, третьокласниця.

Одного разу запитала Ніна в бабусі:

– Бабусю, коли ваш день народження?

– Завтра, дитинко, – відповіла бабуса.

Дочекалася Ніна ранку, нарвала квітів і несе бабусі. А Галя питає:

– Куди ти несеш квіти?

– Бабусі Арині. Сьогодні її день народження.

Засміялася Галя і говорить:

– А хіба вона твоя бабуса? Чому ти чужу бабусю поздоровляєш із днем народження?

Ніну вразили слова Галі. Вона запитала із здивуванням:

– А хіба може бути нічия бабуса?

(В. О. Сухомлинський)

Запитання.

1. Кого з дівчат можна назвати байдужою? Чому?

Вихователь. Діти! Ви маєте пам'ятати, що старість потребує поваги та пошани.

У моральному кодексі школи В. Сухомлинського серед десяти «Не можна» були й такі заборони, що стосуються даного питання:

– не можна сміятися над старістю і старими людьми – це величезне блюзнірство;

– не можна сперечатися із шановними та дорослими людьми, особливо зі старими;

– не можна залишати самотню стару близьку людину, якщо в неї нема нікого, крім тебе.

Учні записують визначення понять

Байдужість – *нечуйність, нечутливість, бездушність, безсердечність, безжалісність, немилосердність, неповага.*

Вороги байдужості – *турбота, милосердя, чуйність, чутливість.*

Кредо байдужого: *«Моя хата скраю, все трин-трава, все до лампочки, хоч трава не росте, ні жарко, ні холодно, наплювати, начхати, і горя мало, мені що...»*

Гра «Що таке добре, що таке погано?»

Учні характеризують вчинки:

- співчувати людині, коли з нею трапилась біда;
- хуліганити, бешкетувати;
- заздрити успіхам товариша чи однокласника;
- не дозволяти кривдити себе і не дозволяти собі кривдити інших;
- користуватися результатами праці інших;
- не бути боягузом, не відступати перед труднощами;
- не бути жадібним і зажерливим
- радіти, коли в товариша радість.

Гра «Доповни речення».

Василь байдужий, бо...

Оленка чуйна, бо....

Марійка щира, бо...

Ганна милосердна, бо...

Підсумок заняття.

Вихователь. Звичайно, абсолютно байдужих людей у житті не буває. Але прояви байдужості в тому чи іншому випадку трапляються частенько, а це дуже страшно, коли від тебе чекають допомоги, а ти проходиш повз людину, тебе не хвилює нічого, ти навіть не задумуєшся над тим, у якому стані перебуває в цей час людина. Може, в цей момент, їй потрібна допомога, порада, добре слово чи навіть окрик.

Видатний педагог В. О Сухомлинський писав:

«Ніколи не забувай, що поряд із тобою – думки й почуття інших людей. Будь учасником і не будь байдужим. Байдужість – задерев'янілість і скам'янілість серця. Вона веде до індивідуалізму. Байдужість – отруйне насіння людиноненависництва.

Велике зло – лицемірство, дворушність, підлабузництво, пристосовництво. Умій розпізнавати це багатоліке зло, будь нетерпимим і непримиренним до нього.

Людська вихованість немислима без людської вдячності. Якщо в людини відсутнє почуття вдячності, вона холодний, бездумний егоїст.

Бережи, щадь недоторканість іншої людини. Не завдавай людям зла, кривди, болю, тривоги, неспокою».

Література

1. Бахтінова О. В. Матеріали до уроків етики [1–4 класи] / Оксана Вікторівна Бахтінова. – Х. : Вид-во «Ранок – НТ», 2010. – 208 с.
2. Вовчук І. С. Мовленнєвий етикет та культура спілкування молодших школярів: програма курсу, розробка уроків у 1 – 4 класах. / І. С. Вовчук, Ю. О. Петик – Х. : Вид.група «Основа», 2013. – 447, [2].
3. Година спілкування. / Упоряд. М. О. Володарська. – Х. : Видавництво «Ранок», 2011. – 160 с.

Виховна година «Співчуття. Утіха. Утішити – заспокоїти, підтримати допомоги» (3 клас)

Мета: ознайомити учнів зі словами розради; учити словесно виражати співчуття, співпереживання до чужого горя, надавати підтримку у важких ситуаціях; виховувати милосердя.

Обладнання: лист до Феї Втіхи, аркуші зі словами втіхи, сердечка.

Організаційний момент.

Привітання. Діти читають рядки, записані на дошці:

Серед невезіння іншого,

Серед невеселого дня

Скажіть мені добре слово –

Хай слово – це втішить мене.

Вихователь:

– Як ви розумієте зміст цих рядків?

- Як розумієте слово *втішити*? (*Висловлювання дітей*).
- Чи завжди ми можемо вміло втішити?
- Молодці, ви правильно сказали. Подивимося, як точніше пояснює значення слова «Тлумачний словник».

Вихователь пише на дошці:

Утішити – заспокоїти чим-небудь радісним, полегшити кому-небудь горе, страждання.

Повідомлення теми виховної години.

Вихователь. Саме із словом «утішити» пов'язана тема нашої виховної години.

- Діти! Кого потрібно утішити? (*Хто тебе оточує, якщо у них горе*).
- Згадайте, у яких випадках вам або оточуючим було погано? (*Унав, отримав погану оцінку, хворіє тощо*).
- Чи завжди ми можемо вміло втішити?
- Яку проблему розв'язуватимемо на виховній годині? (*Відповіді дітей*).

Вихователь

Утішити – заспокоїти словом.

– У будь-якому віці у кожного з нас є засмучення, невдачі, неприємності. Дуже важливо, щоб у цей момент опинилася людина, яка змогла б тебе втішити.

Читання за особами вірша «Вовчєня» підготовлєними учнями.

Вихователь. Діти! Ознайомте нас з віршем «Вовчєня» і спробуйте емоційним читанням вірша створити у всіх нас відчуття співучасті в подіях, переживання за вчинки і долю літературних героїв.

ВОВЧЄНЯ

Раз веселі малі діти
На лужку зривали квіти,
Коли – зирк! Аж вовчєня...
Так завбільшки з кошеня.
Діти вгледіли, спинились,

«Хочу, хочу в ліс до мамі!
Але там їжак мене,
Мабуть, знову нажене!»
Стали діти розважати,
Дрібні сльози утирати:

З вовчням розговорились:
Звідки, хто воно, чиє
І чи мама в нього є
Вовчєня їм розказало,
Як воно само гуляло,
Як за ним погнався їжак,
Як він хрюкнув...просто жаж!
Розказало, як тікало,
І тепер не знає, де
Свою голову складе.
Залилось мале сльозами:

«Та не плач-бо, не журись,
Краще в поле подивись!»
Зирк! Аж в полі у пшениці
Очі блискають вовчиці.
«Мамо, матінко моя!» –
Закричало вовчєня.
Дітям навіть не вклонилось
Як сюди на луг попало,
І клубочком покотилось.
Мамо, матінко моя!» –
Тільки й чулося здаля.

(Олександр Олесь)

Запитання.

1. Що робили діти на лужку?
2. Кого вони побачили в траві?
3. Чому діти не злякалися вовка?
4. Чому вовчєня опинилося саме?
5. Від кого чимдуж тікало?
6. Чому плакало?
7. Якими словами діти втішали його?
8. Доберіть синонім до слово *втішає*. (*Заспокоює*).
9. Чи було вовчєня чемним?
10. Чи завжди ти поводишся чемно?

Гра «Хто найчуйніший».

Діти діляться на групи і педагог пропонує п'ять різних ситуацій, наприклад:

1. Ви почули плач дитини в дворі.
2. Ваш друг одержав погану оцінку.
3. Ваша подруга потрапила до лікарні.
4. Людині, яка сидить із вами в поїзді, стало погано.

(Група, яка швидше придумас, як краще допомогти людям у тій або іншій ситуації, отримує зірку доброти. Група, що отримала п'ять зірок, – найчуйніша).

Ознайомлення зі словами, якими можна заспокоїти

Вихователь. Сьогодні вранці я отримала листа, адресованого дітям нашого класу. Його надіслала Фея Втіхи. *(Учень читає лист).*

Лист

В українській мові дуже багато слів, за допомогою яких можна заспокоїти в скрутну хвилину тих, хто перебуває поруч із вами і потребує розради. Це дивовижні, «чарівні» слова. Знайдіть їх у вашому класі.

(У класі на стінах прикріплено аркуші зі словами: не турбуйся, не журись, не хвилюйся, не горюй, не переймайся, не переживай, заспокойся, не варто засмучуватися, у тебе все вийде, ти з усім впораєшся). Діти знаходять слова втіхи.

– Як ви розумієте зміст фразеологізму *справа життєвська*? Як можна інакше висловити цю думку?

Утішити – підтримати

– Як ви вважаєте, які зі знайдених фраз дещо відрізняються? *(У тебе все вийде, ти з усім впораєшся).*

– Важливо у складну хвилину не лише заспокоїти словом, але й підтримати, запропонувати варіант виходу з ситуації.

– Дивним чарівником, як Фея Втіхи, може бути кожен із нас, адже добрі слова творять чудеса. Я пропоную вам створити диво.

Робота в групах.

Вихователь. Діти! Займіть місце в групах.

Кожній групі потрібно підтримати героя, який опинився в скрутній ситуації.

1. Діда – після того, як витягнув ріпку, а вона виявилася усередині гнилою.

2. Вовка – після того, як його побили.

3. Зайця – після того, як лисиця вигнало його з хати.
4. Мальвіну – після того, як Буратіно не впорався з диктантом.

Утішити – допомогти.

Вихователь записує на дошці:

1. Не плач, Тетяно!
 2. Тихіше, Тетяночка, не плач.
- Не потоне в річці м'яч.
3. Тихіше, Тетяночко, не плач.
- Ми дістанемо твій м'яч.

Вихователь. Діти! Я пропоную вам три варіанти розв'язання ситуації. *(Діти читають варіанти на дошці, пояснюючи спосіб утіхи).*

1. Заспокоїти словом.
2. Підтримати
3. *(Припущення дітей).*

Вихователь. Не завжди втішити можна словом, важливо вміти допомогти справою

Читання оповідання «Справжні товариши»

Сьогодні в школи не прийшов Павлик, і ніхто не знав чому.

Павлик з матір'ю жив недалеко від школи. На великій перерві з дозволу вчительки до нього пішли Юрко, Маруся і Стьопа.

Діти зайшли в невеликий дворик, пройшли коридором і потрапили до кухні. Посеред кухні стояли ночви. Поряд, на ослоні, лежала купа білизни.

З кімнати почувся тихий жіночий голос:

- Заходьте сюди, заходьте!
- У чепурній кімнаті лежала на ліжку жінка з компресом на голові. Біля неї сидів Павлик.
- Сідайте, – запросила вона. – Захворіла я не в добрий час. Лікар звелів лежати. Білизна з учорашнього дня зосталася, не встигала випрати. Сусідку б покликала – на роботі...

Після уроків Маруся розповіла, чому не прийшов у школу Павлик.

– Не міг він полишити хвору матір, – говорила вона. – Треба нам допомогти йому. Батька ж у нього немає.

З цим усі погодились.

До Павлика пішли Маруся, Оля, Люба, Юрко й Іван. Дівчатка допомогли допрати білизну, помити підлогу, прибрати в кімнатах. Оля принесла букет айстр і поставила його в глечик у білях хворої. Юрко з Ванею і Павликом приготували на кілька днів дров. Діти наносили в діжку води і навіть скопали на городі грудку для часнику. Павликова мама щиро дякувала дітям

(Олесь Донченко)

Запитання.

1. Чому Павлик не прийшов до школи?
2. Що зробили його однокласники!
3. Як вони його утішили!
4. Чи можна назвати їх учинок милосердним?

Несловесні форми втіхи.

Вихователь. Діти! Трапляються випадки, коли розраду висловити словами недоречно. Як у такій ситуації проявити співчуття? *(Ласкавий жест, погладити, обняти, поцілувати тощо).*

– Уявіть, що під час гри «Третій зайвий» Оленка вдарилася. Хто спробує втішити її.

Гра «Співчутливі слова»

Вихователь просить дітей назвати які-небудь співчутливі слова або вирази. Усе перераховане записується на дошці. Дітям пропонується уважно подивитися на своїх друзів і подумати, хто з них потребує співчуття. Потім діти на листочках виражають своє співчуття кому-небудь із класу, не підписуючись свого імені. Наприклад: «Василько, ти дарма турбувався, коли одержав двійку з математики, ти здібний і швидко її виправиш». *(Потім вихователь обговорює разом з дітьми, чи потрібні людям слова співчуття).*

Підсумок заняття.

Запис на дошці:

Якщо хтось засумував,

Ти його не залишай.

Добрим словом,

Добрим ділом

Ти втішай та допомагай.

Вихователь. Діти! Прочитайте чудові слова, записані на дошці. Яким чином вони можуть стосуватися нашого уроку? (*Основна думка – втішати, допомагати словом і ділом*).

Вихователь. Діти! Які ключові слова, що прозвучали на занятті, ви виділити? (*Утішити, заспокоїти, підтримати, допомогти*).

– Що означає втишити?

Утішити – заспокоїти, підтримати, допомогти.

Вихователь. Якщо ти готовий утішити словом, підтримати, допомогти, отже, ти добра людина, тому що це йде від чистого серця. Такі сердечка я дарую вам сьогодні напам'ять.

Література

1. Бахтінова О. В. Матеріали до уроків етики [1–4 класи] / Оксана Вікторівна Бахтінова. – Х. : Вид-во «Ранок – НТ», 2010. – 208 с.

2. Вовчук І. С. Мовленнєвий етикет та культура спілкування молодших школярів: програма курсу, розробка уроків у 1 – 4 класах. / І. С. Вовчук, Ю. О. Петик – Х. : Вид.група «Основа», 2013. – 447, [2].

Виховна година «Не скупімося, люди, на добро...» (4 клас)

Мета: вчити дітей бути добрими, милосердними; виховувати турботу, підтримку, любов та пошану до людей похилого віку.

Обладнання: виставка дитячих малюнків за темою «Турбота», фонограма пісні «Хай живе надія»(Сл. І. Білик, К. Гнатенка, муз. І. Білик).

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

Вихователь читає вірш «Людина починається з добра».

Сказав мудрець:

– Живи, добро звершай!

Ти нагород за це

Не вимагай.

Лише в добро і в

Вищу правду віра

Людину відрізняє від звіра.

Хай оживає істина стара:

Людина починається з добра!

(Любов Забашта).

Запитання.

1. Що сказав мудрець?
2. Що відрізняє людину від звіра?
3. Як ви розумієте останній рядок вірша?

Вихователь. Сьогодні пропоную вам поговорити про людей похилого віку, адже 1 жовтня Організація Об'єднаних Націй запропонувала в 1999 році відзначати Міжнародний день людей похилого віку. На долю декого з них лягли тяжкі випробування, але кожному потрібні наші підтримка й турбота.

В Україні проживає 2 мільйони одиноких людей, майже 2 тисячі з яких не мають змоги піклуватися про себе самостійно, 15 тисяч одиноких людей живуть у будинках-інтернатах. Усіх їх об'єднує одне – немічність.

Така їхня доля – залишитися у чотирьох стінах сам на сам зі своїми проблемами, хворобами. Знали б ви, як вони чекають, щоб хтось із нас завітав до них, помітив у нескінченному вирі повсякденних клопотів.

Учениця

Живе одинока людина,

Чому ж ми проходимо мимо?

Живе одинока людина,

Ніким у житті не любима,

І серце у неї відкрите,
Для ласки людської од світу,
Чому ж ми не прийдемо в хату,
Її не покличем з собою?
І буде одна вікувати
Людина з своєю журбою.
Нам легше, бо ми не самотні,
Ходімо ж до неї в світлицю!
І серце людини з безодні
Полине за нами, як птиця.

Вихователь. Цілком природнім і закономірним у традиціях українського народу вважалося допомогти знедоленому, нещасному, поділитися шматком хліба, дати притулок бездомному, захистити старість і немічність, порятувати хворого чи каліку, заступитися за беззахисного та скривдженого.

Учень

Не говори про доброту,
Коли ти нею сам не сяєш,
Коли у radoщах витаєш,
Забувши про чужу біду.
Бо доброта не тільки те,
Що обіймає тепле слово,
В цім почутті така основа,
Яка з глибин душі росте.
Коли її не маєш ти,
Ти раниш людяне в людині.
Немає вищої святині,
Ніж чисте сяйво доброти.
(О.Довгий).

Вихователь. Старість не радість. Ніхто її не жде, кожен прихитряється відсунути її небажаний прихід. Та вона все ж несподівано підкрадається, і

людина вже з печальною розсудливістю розуміє, що все найкраще вже було в минулому, добре, коли поруч зі старими живуть його рідні, діти, онуки. А як цього немає?

Кожній людині, у тому числі й людині похилого віку, необхідно, щоб вона відчувала себе потрібною й бажаною, щоб її цінували оточуючі люди. Треба почитати старість і виявляти милосердя, доброту, турбуватися про старих людей.

Лікування добротою потребують не тільки хворі й самотні, а й цілком здорові люди, в яких душа черства й глуха до чужого горя.

Люди різні. Та якби кожна зла людини зробила на одну злу справу менше, наскільки світлішим стало б наше життя. Якби кожен, хто може, допоміг би хоча б одній конкретній людині, світ став би набагато кращим.

Вихователь. Прикладом справжнього служіння людям є Мати Тереза.

Розповідь вихователя про Мати Терезу

Її справжнє ім'я – Агнес Гоїнха Бояхью. Народилася у 1930 році у місті Скопле (Югославія). Батьки її, за національністю албанці, виховували дочку у релігійному дусі. У дванадцять років вона прийняла рішення стати монахинєю, тому, що після довгих роздумів вона вирішила, що їй назначено долею служити Богові та людям. Після хрещення юна монахиня прийняв ім'я Тереза. На її думку, найкращим місцем, де б вона змогла принести благо людям, була Індія. У вісімнадцять років вона вступила до Ордену ірландських сестер Дорето і разом із іншими дівчатами вирушила до Індії, в місто Калькутта. Це місто в ті роки було надзвичайно бідним, там вирували епідемії, люди вмирали від голоду. Мати Тереза була там директором релігійної школи. Вона намагалася допомогти людям їжею та ліками, добрими порадами та співчуттями. Згодом мати Тереза згадувала, що її серце розривалося від горя, коли вона дивилася на страждання людей. Синкліт римсько-католицької церкви дозволив їй пройти церковний курс медицини в одному із наукових центрів на північному сході Індії. Мати Тереза вважала, що, отримавши медичну освіту, вона буде мати більше можливостей приносити користь людям.

В 1950 році мати Тереза створила релігійну організацію – Орден милосердя. Головне завдання цієї організації – безкорислива допомога людям в усіх куточках землі, незалежно від раси, нації, кольору шкіри. Головна заповідь Ордену милосердя матері Терези говорить: «Здолати жебрацтво можливо лише одним засобом – ділитися тим, що в тебе є».

Головна заповідь Ордену Терези був мир та спокій людей, любов та співчуття до ближнього, увага та турбота про старих і хворих. Вона вважала, що любов до людей повинна бути дією. Мати Тереза була щаслива тим, що могла допомогти людям.

Діяльність матері Терези отримала широку популярність в усьому світі. Цю худеньку літню жінку в монаршому одязі можна було бачити в усіх регіонах Землі, де була біда. Її ім'я було синонімом самопожертвування, терплячості, безкорисливого служіння людям. Померла мати Тереза у 1998 році.

Діяльність Ордену Милосердя матері Терези продовжується і в теперішній час. Вона розповсюджується більш ніж на 80 країн. За неповними даними, брати та сестри ордену утримують більше ніж 126 тисяч родин бідняків, навчають 14.000 дітей у 97 школах, наглядають за 22 000 престарілих людей, за 186000 хворих на СНІД. Сестри Ордену Милосердя, зазвичай, молоді дівчата. Головне в них – душевна доброта, вміння співчувати, працелюбність. Робочий день сестер починається дуже рано: після молитви вони йдуть до своїх підопічних, перестилають постіль, переодягають, годують, перев'язують тощо. Крім того вони ведуть з ними заспокійливі бесіди.

Полегшити людські страждання – засіб життя та діяльності сестер Ордену Милосердя матері Терези. У них продовжує своє життя велика душа та велика жертівність їх духовної наставниці.

Запитання.

1. Якою була головна мета життя Матері Терези?
2. Якою, на думку Матері Терези, повинна бути любов до людей?
3. Чому створений нею Орден Милосердя отримав таку назву?

4. Які головні риси притаманні сестрам Ордену Милосердя?
5. Що, на вашу думку, означає «гуманне ставлення» до оточуючих?

Підсумок заняття.

Діти! Сподіваюсь, що всі ми станемо ще добрішими, милосерднішими. А ця година доброти переросте в щоденну потребу робити добро, виявляти милосердя до оточуючих. (Лунає пісня «Хай живе надія» (Сл. І. Білик, К. Гнатенка, муз. І. Білик).

Література

1. Бахтінова О. В. Матеріали до уроків етики [1–4 класи] / Оксана Вікторівна Бахтінова. – Х. : Вид-во «Ранок – НТ», 2010. – 208 с.
2. Бандура В. С. Морально-етичне виховання. 1 – 4 класи (за програмою Л. М. Слотвинської). Посібник учителя. / В. С. Бандура та інші. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 494 с, [2].
3. Биковська Т. М. Не скупімся, люди, на добро...» / Т. М. Биковська // Виховна робота в школі – № 10(71) жовтень, 2010. – С. 26–27.

Виховна година «Поговоримо про милосердя» (4 клас)

Мета: виховувати милосердя, доброту до оточуючих; заохочувати бажання виховувати в собі милосердя, співчуття.

Обладнання: фломастери, кольорові олівці, папір.

Хід заняття

Організаційний момент.

Привітання.

Повідомлення теми виховної години.

*Вихователь заздалегідь записує на дошці слова **добрий, милосердний, співчувати.***

(Учні читають слова та пояснюють їх значення).

Добрий – який робить людям добро, прихильно, чуйно до них ставиться.

Милосердний – який готовий надати допомогу, поспівчувати.

Співчувати – ставитися з розумінням, з жалістю до чийогось горя

Мозковий штурм «Що таке милосердя?»

Всі учні по черзі відповідають на запитання: «Що таке милосердя?» (Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань).

Тема милосердя розривається далі у прислів'ях про милосердя.

Вихователь. Діти! Існує багато приказок та прислів'їв про милосердя, наприклад:

- Милостивій людини і Бог подає.
- Бог на милість не убогий.
- Жебраку милість чинити – з Богом говорити.

Завдання. Зберіть наступні прислів'я та поясніть їх значення:

Руки, які дарують допомогу	починатися вдома
Істинно великим є той,	але й до домашніх взагалі
Милосердя повинно	хто має велике милосердя
Будьте милосердні не лише до домашніх тварин,	дай йому сітку та навчи рибалити
Замість того, щоб нагодувати голодного рибою,	більш святі, ніж вуста, які моляться про допомогу

Читання оповідання «Як Сергійко навчився жаліти»

Маленький хлопчик Сергійко гулів біля ставка. Він побачив дівчинку, що сиділа на березі.

Коли Сергійко підійшов до неї, вона сказала:

– Не заважай мені слухати, як хлюпають хвилі.

Сергійко здивувався. Він кинув у ставок камінець. Дівчинка запитала:

– Що ти кинув у воду?

Сергійко ще більше здивувався.

– Невже ти не бачиш? Я кинув камінець.

Дівчинка сказала:

– Я нічого не бачу, бо я сліпа.

Сергійко від подиву широко відкрив очі й довго дивився на дівчинку.

Так, дивуючись, він і додому прийшов. Він заснув із почуттям подиву.

Серед ночі Сергійко прокинувся. Його розбудив шум за вікном. Шумів вітер, у шибки стукав дощ, а в хаті було темно.

Сергійкові стало страшно. Йому пригадалася сліпа дівчинка. Тепер хлопчик уже не дивувався. Його серце стиснув жаль.

Як же вона, бідна, живе в отакій темряві?!

Сергійкові хотілося, щоб скоріше настав день. Він піде до сліпої дівчинки. Не дивуватиметься більше. Він пожаліє її.

(В. Сухомлинський)

Запитання.

1. Кого зустрів Сергійко біля ставка?
2. Що робила дівчинка?
3. Чому здивувався Сергійко?
4. Що вирішив Сергійко?

Творче завдання «Великодушний вчинок»

Вихователь. Діти! Подумайте, які із запропонованих вчинків можна назвати великодушними, а які – ні.

1. Ви заблукали в лісі і віддали останній шматок хліба своєму другові, хоча обидва були вже дуже голодні.

2. Катрусі подарували цукерки. По дорозі вона зустріла хвору дитину і пригостила її цукерками.

3. Ви організували суботник і зібрали усіх учнів школи-інтернату, щоб прибрати дитячий майданчик.

4. Ви завжди вчасно годуєте свого собаку.

5. Ви завжди годуєте бездомних собак і кішок і навіть можете віддати їм свій сніданок.

Бесіда

1. Про яку людину говорять, що вона великодушна?

2. Як ви думаєте, чи здатні ви на великодушний вчинок?

3. У чому виявляється великодушність ваших друзів по відношенню до вас?

Робота в групах.

Вихователь. На дошці – список ситуації. Кожна група обирає одну ситуацію і пропонує два способи її вирішення.

Один спосіб, коли допомога людини буде по-справжньому добрим вчинком, а інший – коли допомога може принести людині шкоду.

1. Людина весь час спізнюється.

2. Людина часто хворіє.

3. Людина не хоче вчитися.

4. Людина не вміє готувати.

5. Людина обдурює близьких.

6. Людина мріє мати домашнього улюбленця.

Обговорення ситуацій.

Оксанка була дуже скупкою і недружелюбною дівчинкою. Тому ніхто і ніколи не звертався до неї з проханням. А одного разу Оксанка попросила свою сусідку по парті Катю позичити їй ручку, бо свою вона загубила. У Каті була запасна ручка, але ж Оксанка скупа і недобра? Що ж робити? Допоможіть

Каті! (Якщо Катя не позичить ручку, то це значить, що вона теж скупа. Якщо позичить – присоромить Оксанку без докоряння. У стосунках з однокласниками на зло слід відповідати тільки добром).

Творче завдання «Як допомогти»

Дітям читають висловлювання Джона Джона: «Бути милосердним – значить робити все, що в наших силах».

Діти діляться на групи і отримують яку-небудь ситуацію, в якій необхідно виявляти милосердя. Наприклад:

1. У когось хвора близька людина.
2. Хтось лишився без притулку.
3. Когось усі в класі дратують і кривдять.

Кожна група повинна намалювати зірку милосердя і на її промені написати п'ять різних способів допомоги людям у тій або іншій ситуації.

Коло ідей «Правила милосердя».

Вихователь. Діти! Як ви гадаєте, чи існують правила милосердя? Яким робить людину милосердя?

– Давайте розділимося на групи та спробуємо визначити такі правила, користуючись якими ми покращимо стосунки при спілкуванні один з одним. А зараз ті правила, які ви склали в своїй групі, спробуйте об'єднати в один загальний список під назвою «Правила милосердя».

Наприклад, такі правила:

1. Бути уважними до оточуючих людей.
2. Виявляти співчуття та сприяння до людей, тварин, рослин.
3. Відчувати стан іншої людини.
4. Цікавитися думками, проблемами оточуючих людей. У разі необхідності надавати їх дієву допомогу.
5. Уміти пробачати образи тощо.

Підсумок заняття.

Вихователь. Діти! Чи важко бути милосердними та наслідувати ті правила милосердя, які ми сьогодні разом склали? Які з цих правил ви готові почати виконувати вже сьогодні?

Література

1. Бахтінова О. В. Матеріали до уроків етики [1–4 класи] / Оксана Вікторівна Бахтінова. – Х. : Вид-во «Ранок – НТ», 2010. – 208 с.

2. Бандура В. С. Морально-етичне виховання. 1 – 4 класи (за програмою Л. М. Слотвинської). Посібник учителя. / В. С. Бандура та інші. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 494 с, [2].

3. Кобильченко І. В. Виховання милосердя у дітей-вихованців дитячих будинків сімейного типу: Науково-методичний посібник для батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу / І. В. Кобильченко . – К. : Інституту проблем виховання, 2009. – 91 с.